

ARKEOLOJİ NEDİR ?

TANIM: Arkeoloji, eski kültür ve uygarlıkları, bu uygarlıklarda yaşamış insanların elinden çıkan, insan düşüncesinin ürünü olan eserleri, alet ve malzeme ile ev eşyalarını, sanat yapıtlarını, bunların yer ve zamanını saptayarak inceleyen bir bilimdir.

Eski Yunancanın “Arkhaios” (=eski) ve “Logos” (=bilim) kelimelerinden türetilmiş olan Arkeoloji kelimesi “Eskinin Bilimi” anlamındadır. Arkeolojinin Osmanlıca karşılığı “Atikiyat”dır. Arkeoloji bütün bilim dallarının kaynağı “anası” durumundadır.

AMACI: Arkeoloji biliminin amacı, ışık tutarak geçmişini canlandırmak, ilk çağ insanını düşünceleriyle ve bunların sonucu gerçekleştirdiği yapıtlarla günümüz insanına derinlemesine tanıtabilmek, onu anlamasına yardımcı olabilmektir. Bu amaçla, eski kültür kalıntılarını bulup ortaya çıkarıp, tanımlayıp, aslında uygun bir biçimde tekrar kurarak geçmiş kültürleri yorumlayarak aydınlatmaya çalışır.

ARKEOLOJİNİN FAYDASI

Günümüz insanına geçmişini ve köklerini öğretmek geleceğini aydınlatmasında yol göstermesidir. İnsan yaradılışı gereği merak duyduklarını, kendisinde iyi yada kötü bir anısı olan şeyleri toplama, koruma ve saklama eğilimine sahiptir. Toplanan bu tür malzemeler bazen bir koleksiyona dönüşebildiği gibi; bazen de basit bir biriktirmeden öteye geçmemiştir. İster zevk için olsun isterse bilinçli olarak yapılsın, bu derleyip toplama eğilimi büyük arkeolojik koleksiyonların, ardından da müzelerin doğmasından en belirgin etkidir.

Bilinen ilk kapsamlı koleksiyonların, Roma İmparatorları ile Roma'nın önde gelen zenginleri tarafından oluşturulduğu kabul edilmektedir. Roma İmparatorları ülkenin dört bir yanından getirttikleri antik eşyaları, özellikle de çeşitli boyutlardaki heykellerle saray, şato ve villalarını süsleme yoluna gitmişlerdir; sonuçta, bugünkü değerli arkeolojik koleksiyonların oluşmasında öncülük etmişlerdir. Arkeoloji'nin tarihçesine baktığımızda insanlığın geçmişini aydınlatma yolunda çok eskiden beri bir takım araştırmalar yapıldığını görürüz. Başlangıçta tarih ve felsefeyi açıklamada kullanılan arkeoloji, daha sonra bu bağımlılıktan kurtulmuş ve bir bilim dalı kimliği kazanmıştır.

ARKEOLOG

Meslek Tanımı: İnsanın dünya üzerinde görülmesinden Ortaçağa kadar geçen süreç içinde insana ilişkin her türlü kalıntı ve buluntuyu, doğal çevre ile insan arasındaki ilişkileri, yüzey, sualtı araştırmaları ve kazılarla ortaya çıkaran, inceleyen, değerlendiren ve koruyan kişidir. .

ARKEOLOĞUN GÖREVLERİ

- Eski çağlardan günümüze kalmış toprak veya su altındaki eserleri gün ışığına çıkarmak için kazılar yapar,
- Kazılardan elde edilen eserleri temizler,

- Parça eserlerin yapıştırılmasını (konservasyon), bakım-onarım ve restorasyonunu yapar, eserlerin kaydını tutar, korunmasını sağlar ve halkın bilgisine sunar,
- Kültür Bakanlığında alışması durumunda; kazılarda gözlemci olarak görevlendirilebilir,
- Korunması gereken kültür ve tabiat varlıklarını saptar ve kaydını tutar, bunlara yönelik koruma ve restorasyonlar konusunda kararlar çıkarılmasını sağlar.
- evresindeki antik kentlerin ( ren yerlerinin) belirli aralıklarla denetimini yapar.
- Müzelerde alışan arkeologlar kolleksiyoncuların denetimini de yapar.

ARKEOLOJİDE KULLANILAN ALET VE MAKİNELER

Spatula (ucu sivri küçük mala), kazma, kürek, el arabası, keski, su terazisi, fırça, süpürge, fotoğraf makinesi, metre, ölçüm, çizim araç-gereçleri, kimyasal maddeler, sondaj aletleri.

ARKEOLOG MESLEğİNİN GEREKTİRDİğİ ÖZELLİKLER

Arkeolog olmak isteyenlerin;

- Tarih ve kültür konularına meraklı ve bu alanlarda başarılı,
- Açık havada çalışma yapmaktan hoşlanan,
- İyi bir gözlemci ve araştırıcı,
- Bedence sağlam,
- Normalin üstünde genel yeteneğe ve özellikle sözel düşünme ve neden-sonuç ilişkisini ortaya çıkarabilme gücüne sahip,kimseler olmaları gerekir.

ARKEOLOGLARIN ALIşMA ORTAMLARI VE KOşULLARI:

Arkeologlar görevlerine göre değişik ortamlarda çalışırlar. Araştırma yapan arkeologlar, çoğunlukla okuyarak, yazarak görev yaparlar, yaz aylarında kazı çalışmalarını açık havada y r t rl r. Müzelerde alışanlar için çalışma ortamı temiz ve sessizdir. Bir kazıda ilginç bir parçanın bulunması ve ait olduğu dönemin belirlenmesi uzun ve zahmetli bir çaba sonucunda gerçekleşir ve bu durum kişiye büyük bir mutluluk verir. Arkeologlar, eski ağ tarihçisi, heykeltıraş, mimar, topoğraf, teknik ressam, fotoğrafçı, epigraf (yazıt okuyan kişi) gibi meslek elemanlarıyla sürekli iletişim halinde çalışırlar.

Arkeoloji, "Eski kültür ve uygarlıkları onlardan kalan maddi kalıntıları açısından inceleyen; yer ve zamanını saptamakla uğraşan bir bilimdir". Maddi kalıntılar terimiyle insan elinden çıkan, insan düşüncesinin ürünü olan eserler,alet ve malzeme ile ev eşyaları,sanat yapıtları kastedilir.

Bu yönüyle arkeolojiyi,geçmiş zaman insanların "el emeği göz nuru " olarak tanımlayabiliriz. Eski Yunanca'nın "Arkhaios" (eski) ve "Logos" (bilim) kelimelerinden

türetilmiş olan arkeoloji kelime olarak (Osmanlıca "Atikiyat") "Eskinin Bilimi" anlamına gelirse de, diğer bütün bilim dallarının kaynağı " anası " durumundadır.

ARKEOLOJİ İLE İLİŞKİLİ BİLİM DALLARI

Arkeoloji eski eserleri bulup çıkarır, bunları çağlarına, malzeme türlerine, yapılarına ve ait oldukları topluluklara göre gruplara ayırır. Yaptığı yorumlarla geçmiş uygarlıkları günümüz insanına tanıtır. Bu uğraşı sırasında bir çok bilim dalıyla ortak bir çalışma sürdürür.

a) ARKEOLOJİ TARİH İLİŞKİSİ:

Tarihin yazılı belgelerden yoksun ilk çağları için Arkeoloji tek kaynaktır. Arkeolojik kazılardan elde edilen ilk çağlara ait buluntular tarihçiler için büyük kaynak oluşturmuştur. Arkeolojik kazılar olmasaydı tarihçiler ilk çağlara ait bilgilere ulaşamaz ve bu çağlar karanlıkta kalırdı.

Bunun karşılığında tarih de arkeolojiye yardımcı olur.

b) ARKEOLOJİ FİLOLOJİ İLİŞKİSİ

Dilbilimi olan Filoloji ile arkeoloji arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Arkeologların bilimsel kazılarda çıkardıkları ilk yazılı belgeler, "Bilingual yazıtlar (=çift dilli) filolojinin gelişmesine neden olmuştur. Filologların bu yazıtları çözmesi ile de arkeologlar o dönem hakkında bilgi edinmişlerdir.

c) ARKEOLOJİ JEOLOJİ İLİŞKİSİ

Dünyanın oluşumu ve geçirdiği evreler konusunda incelemeler yapan Jeologlar (Yerbilincileri) arkeolojinin ortaya koyduğu sonuçlardan da yararlanırlar. Arkeologlar da buldukları heykellerin hangi cins taşlardan yapıldığı konusunda ve kazacakları bölgenin Jeolojik yapısı hakkında Jeologlardan yararlanırlar.

d) ARKEOLOJİ FELSEFE İLİŞKİSİ

Arkeolojinin bir kolu olan Klasik Arkeoloji, "Klasik Yunan" kültürünün kurucularını ve onlarla ilgili yazıtları ortaya çıkartmış, onların yaşamları ve eserleriyle ilgili bilgileri felsefecilerin hizmetine sunmuştur.

e) ARKEOLOJİ, ZOOLOJİ VE BOTANİK İLİŞKİSİ

Arkeologların ortaya çıkardıkları hayvan ve bitki türleri zoolog ve botanikçilere bu türler hakkında bilgi verirken, zoolog ve botanikçiler de bu türlerle ilgili bilgileri arkeologlarla paylaşmışlardır.

f) ARKEOLOJİ SANAT TARİHİ İLİŞKİSİ

Sanat tarihinin başlama noktası kabul edilen Bizans Çağı (=Bizantoloji), arkeoloji için bitim noktasıdır. Kısacası, Arkeoloji Paleolitik çağdan Bizans çağı başlangıcına kadar olan evredeki tüm uygarlıkların kalıntılarını bilimsel kazılarla

ortaya çıkarır ve inceler. Bizans başlangıcından itibaren konuyu sanat tarihçiler devralır.

Arkeoloji, insan elinden çıkma her türlü ürünü estetik yönden ve sanat açısından bir ayırımı tabi tutmadan inceler. Sanat tarihi ise bu eserlerin sanat değerleri ile ilgilenir.

ARKEOLOJİNİN TARİHÇESİ

15.-16. yy. Avrupa'sında arkeolojinin bir bilim disiplini içerisinde ortaya çıktığına tanık oluyoruz. Bunun da nedeni Rönesans hümanistlerinin Antik Çağ sanat yapıtlarına yönelmeleri idi. Yunan ve Roma sanatına duyulan ilginin giderek artması ve 18.yy.'da İtalya'da Pompei ve Herculaneum kentlerinin kazılması, arkeolojinin gelişmesinde önemli rol oynar.

Arkeoloji'nin bilim haline gelmesinde ve Arkeoloji'ye bir metod oluşturmada en büyük katkısı Alman J.J.Winckelmann (1717-1769) sağlamıştır. Winckelmann, o güne dek yapılan kazılar üzerine yazdığı yazılarla ve hazırladığı taş koleksiyonu kataloğuyla Arkeoloji alanında çalışan ilk bilim adamı olur. Bu nedenle kendisi, "Arkeoloji'nin babası" sayılır. O güne dek yalnız Filolojiye dayanarak yapılan geçmiş kültürlerle ait açıklamanın yeterli olmadığını gören Winckelmann mitolojiden yararlanmaya; bunun ötesinde, eski insanların yaşayışlarını, yapıtlarını ve kültürlerini öğrenmek için, onların yer altında kalmış sanat ürünlerini kazı yaparak aydınlığa çıkarmanın gerekliliğine inanmıştır.

Bati'da Winckelmann ile başlayan bu hareket, Doğu'da bir imparatorun öncülüğü ile gerçekleşir. Fransız İmparatoru Napeloun, 1789'daki Mısır seferi sırasında kalabalık bir bilim adamları ekibini de beraberinde götürür. Bunlardan ülkede gördükleri antik kalıntıları resim ve çizimlerle belgelemeleri ve kopya çıkarmaları istenir. Böylece Mısır Arkeolojisinin ilk temelleri atılır ve bu belgeler "Description de L'Egypte" (1808-1825) adlı yapıtta yayınlanır. Napolyon'un bu seferinde elde edilen bilgilere dayanarak ayrıca "Rozetta taşı (üç dilli yazıt)" nin yardımıyla 1822'de Jean-François Champollion, Eski Mısır yazısını çözer. Bundan sonra da Mısırlılar'dan kalma bir çok yazılı belgenin okunması sağlanır. Ardından Mısır'da çıkarılan eserlerin korunmasına yönelik Fransız Auguste Mariette'nin Kahire'de kurduğu Mısır Arkeoloji Müzesiyle arkeolojide sistemli ve denetimli bir döneme geçilir.

Alman Mecklenburg'lu Heinrich Schliemann'da arkeoloji tutkusuna kapılanlardan biri olmuş, küçüklüğünde babasının kendisine okuduğu Homeros destanlarının doğruluğuna ve gerçek olduklarına inanmıştır. Destanlarda adı geçen kenti bulabilmek, ayrıca Troia kralı Priamos'un ünlü hazinesine sahip olabilmek hevesine kapılır. 1870'lerde gerçekleştirdiği Troia Kazıları ve burada bulduğu Priamos'un hazinesini kaçırsı, Avrupa'da geniş yankılar uyandırmıştır. Ancak Schliemann'ın hareketinin asıl önemli yanı, daha sonra kazılan Mykenai ve Tyrns şehirlerinden çıkan sonuçlarla birlikte, efsanelerde ve antik destanlarda anlatılan olayların birer hayal ürünü olmadıkları, bunların gerçek ve yaşanmış olaylar olduğunu belgelemiş olmasıdır.

H.Schliemann'ın Troia ve Mykenai'de Yunan Uygarlığının kökenlerini araştırmaya yönelik kazılarına aynı dönemde M.A. Biliotti'nin Rodos; Ernst Curtius'un 1875'de başladığı Olympia; Alexander Conze'nin Semendirek Adası kazıları eklenir. Conze'nin kazı raporunda ilk kez fotoğraf kullanması arkeolojik dünyada yeni bir çıkış açar.

1880'de Mısır'da çalışmalara girişen İngiliz arkeolog Flinders Petrie uzun yaşamı boyunca Mısır ve Filistin'de araştırmalar yapar ve yeni buluşlarıyla arkeolojiye önemli katkılarda bulunur. Petrie ilk kez sistemli bir kazı yöntemi gerçekleştirir ve bunun ilkelerini "Methods and Aims in Archaeology (1904)" adlı yapıtında anlatır.

1846'da Henry Creswicke Rawlinson, Mezopotamya çivi yazısını çözmeyi başarır.

Anadolu'nun her türlü kalıntılarıyla araştırılıp adım adım gezilerek tanıtıldığı dönem 18.yy. sonu 19. yy.başlarına rastlar. Anadolu'ya bu ilginin gösterilmesinde Ch.Texier, İngiliz Fellows, W.Hamilton ve G.Perrot gibi gezginlerin yayınları etkili olmuştur. 20.yy. Anadolu'da Hitit, Frig ve Lykia, Kilikia ile Urartu kültür ürünlerinin tanıtılmaya başlandığı bir dönemi kapsar.

Anadolu'da ilk kazı ise 1871'de H. Schliemann tarafından Troia (Hisarlık) da gerçekleştirilir. Troia Kazılarına daha sonra W.Döpheld devam eder; Bu kazılar 1.Dünya Savaşına dek sürdürülür. Bu yeni dönemde Almanlar Pergamon, Priene, Milet ve Didyma'da; Avustralyalılar Efes'te; Amerikalılar ise Lydia'nın başkenti Sard'da kazılar yaparlar. İstanbul Arkeoloji Müzeleri adına Makridi Bey ve H.Winckler'in gerçekleştirdiği Boğazköy (Hattuşaş) kazıları Hitit devlet arşivini ortaya çıkarır. L.Wooley'in Kargamis'ta (Cerablus), J.Garstag'ın Sakçagözü'nde, Von Luschan'ın Zincirli (sam'al) da N.Özgüç'ün Kültepe'de; R.O. Arık'ın Alacahöyük'de, L.Delaporte'nın Malatya-Aslantepe'de, U.B.Alkım'ın Karatepe'de, H.Z.Koşay'ın Erzurum-Karaz ve Güzelova'da yaptıkları kazılarla Anadolu Arkeolojisi Kurulmuş olur. 1 Dünya Savaşı'ndan sonraki kazılar, Anadolu'nun Doğu ile Batı arasında özel ve önemli bir yeri olduğunu göstermeye yaramıştır.

2863 SAYILI KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA KANUNUNDA GEÇEN TANIMLAR VE ARKEOLOJİ İLE İLGİLİ BAZI MADDELER

Bu Kanunun amacı; korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tespit etmektir.

- 1. "Kültür varlıkları";** tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklardır.
- 2. "Tabiat varlıkları";** jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli, yer üstünde, yer altında veya su altında bulunan değerlerdir.
- 3. "Sit";** tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini

yansıtan kent ve kent kalıntıları, önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır.

4. "Koruma"; ve "Korunma"; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarında muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, fonksiyon değiştirme işlemleri; taşınır kültür varlıklarında ise muhafaza, bakım, onarım ve restorasyon işleridir.

5. "Korunma Alanı"; taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının muhafazaları veya tarihi çevre içinde korunmalarında etkinlik taşıyan korunması zorunlu olan alandır.

6. "Değerlendirme"; kültür ve tabiat varlıklarının teşhiri, tanzimi, kullanılması ve bilimsel yöntemlerle tanıtılmasıdır.

Haber verme zorunluluğu:

Madde 4 - Taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını bulanlar, malik oldukları veya kullandıkları arazinin içinde kültür ve tabiat varlığı bulunduğunu bilenler veya yeni haberdar olan malik ve zilyetler, bunu en geç üç gün içinde, en yakın müze müdürlüğüne veya köyde muhtara veya diğer yerlerde mülki idare amirlerine bildirmeye mecburdurlar.

Bu gibi varlıklar, askeri garnizonlar ve yasak bölgeler içinde bulunursa, usulüne uygun olarak üst komutanlıklara bildirilir.

Böyle bir ihbarı alan muhtar, mülki amir veya bu gibi varlıklardan doğrudan doğruya haberdar olan ilgili makamlar, bunların muhafaza ve güvenlikleri için gerekli tedbirleri alırlar. Muhtar, aynı gün alınan tedbirlerle birlikte durumu en yakın mülki amire; mülki amir ve diğer makamlar ise on gün içinde, yazı ile Kültür ve Turizm Bakanlığına ve en yakın müze müdürlüğüne bildirir.

İhbar alan Bakanlık ve müze müdürü bu Kanun hükümlerine göre, en kısa zaman- da gerekli işlemleri yapar.

Devlet malı niteliği:

Madde 5 - Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlar- da varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları Devlet malı niteliğindedir.

Özel nitelikleri dolayısıyla ayrı statüye tabi tutulan mazbut ve mülhak va- kıf malları bu hükmün dışındadır.

Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları :

Madde 6 - Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları şunlardır:

a) Korunması gerekli tabiat varlıkları ile 19 uncu yüzyıl sonuna kadar yapılmış taşınmazlar,

b) Belirlenen tarihten sonra yapılmış olup önem ve özellikleri bakımından Kültür ve Turizm Bakanlığınca korunmalarında gerek görülen taşınmazlar,

c) Sit alanı içinde bulunan taşınmaz kültür varlıkları,

d) Milli tarihimizdeki önlemleri sebebiyle zaman kavramı ve tescil söz konusu olmaksızın Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunda büyük tarihi olaylara sahne olmuş binalar ve tespit edilecek alanlar ile Mustafa Kemal ATATÜRK tarafından kullanılmış evler.

Ancak, Koruma Kurullarınca mimari, tarihi, estetik, arkeolojik ve diğer önem ve özellikleri bakımından korunması gerekli bulunmadığı karar altına alınan taşınmazlar, korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı sayılmazlar.

1. TAŞINIR KÜLTÜR VARLIĞI : Adından da anlaşılacağı üzere taşınabilir, müzelerde sergilenebilir nitelikteki kültür varlıklarıdır. İki gruba ayrılır.

a) **Arkeolojik Taşınır Kültür Varlığı.** Arkeolojik kazılardan çıkan heykel, çanak, çömlek, yazıt, mozaik v.b. kültür varlıklarıdır. Bu eserler kazı sonunda müzelerde sergilenir.

b) **Etnoğrafik Taşınır Kültür Varlığı.** Halk sanatını ve halkın maddi kültürüne ait gereç ve belgelere denir.

2. TAŞINMAZ KÜLTÜR VARLIĞI : Çoğunlukla Mimari eserleri kapsar. Bu varlıkların bulunduğu yerde korunmaları esastır.

2863 SAYILI KANUNA GÖRE TAŞINMAZ KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI :

Kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, höyükler, tümölüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve istihkamlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular; tarihi yol kalıntıları, mesafe taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar; sunaklar, tersaneler, rıhtımlar; tarihi saraylar, köşkler, evler, yalılar ve konaklar; camiler, mescitler, musallalar, namazgahlar; çeşme ve sebiller; imarethane, darp- hane, şifahane, muvakkithane, simkeşhane, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, sandukalar, siteller, sinagoglar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar; külliyeleer, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler ve benzeri taşınmazlar; taşınmaz kültür varlığı örneklerindendir.

Tarihi mağaralar, kaya sığınakları; özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ile benzerleri; taşınmaz tabiat varlığı örneklerindendir.

2863 SAYILI KANUNA GÖRE KORUNMASI GEREKLİ TAŞINIR KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARI:

Madde 23 - Korunması gerekli taşınır kültür ve tabiat varlıkları şunlardır:

a) (Değişik: 17/6/1987 - 3386/9 md.) Jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açılarından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü kültür ve tabiat varlıkları;

Her çeşit hayvan ve bitki fosilleri, insan iskeletleri, çakmak taşları (sleks), volkan camları (obsidyen), kemik veya madeni her türlü aletler, çini, seramik, benzeri kab ve kacaklar, heykeller, figürinler, tabletler, kesici, koruyucu ve vurucu silahlar, putlar (ikon), cam eşyalar, süs eşyaları (hülliyat), yüzük taşları, küpeler, iğneler, askılar, mühürler, bilezik ve benzerleri, mas- keler, taçlar (diadem), deri, bez, papirus, parşümen veya maden üzerine yazılı veya tasvirli belgeler, tartı araçları, sikkeler, damgalı veya yazılı levhalar, yazma veya tezhipli kitaplar, minyatürler, sanat değerine haiz gravür, yağlıboya veya suluboya tablolar, muhallefat (relique'ler), nişanlar, madalyalar, çini, toprak, cam, ağaç, kumaş ve benzeri taşınır eşyalar ve bunların parçaları,

Halkın sosyal heyetini yansıtan, insan yapısı araç ve gereçler dahil, bilim, din ve mihaniki sanatlarla ilgili etnografik nitelikteki kültür varlıkları.

Osmanlı Padişahlarından Abdülmecit, Abdülaziz, V. Murat, II. Abdülhamit, V.Mehmet Reşat ve Vahidettin ve aynı çağdaki sikkeler, bu Kanuna göre tescile tabi olmaksızın yurt içinde alınıp satılabilirler.

Bu madde kararına girmeyen sikkeler bu Kanunun genel hükümlerine tabidir.

b) Milli tarihimizdeki önemleri sebebiyle, Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşuna ait tarihi değer taşıyan belge ve eşyalar, Mustafa Kemal ATATÜRK'e ait zati eşya, evrak, kitap, yazı ve benzeri taşınırlar.

TÜRKİYE'DE ARKEOLOJİ

Anadolu'da ilk sistemli Türk Kazısına 1881'de O.Hamdi Bey'in kişisel çabalarıyla başlanır. Ardından, daha önceki pek önem verilmeyen tarihi eser kaçakçılığına bir son verilerek yakın zamana dek yürürlükte bulunan "Asar-i Atika Nizamnamesi" (Eski Eserler Yasası) çıkarılır.

O.Hamdi Bey, bu konuda sadece yasal girişimlerle de yetinmez; "Sanayi-i Nefise" (Güzel Sanatlar Mektebi) yi bir imparatorluk müzesi haline getirmekle Türk müzeciliğinin de kurucusu olur. Sidon ve diğer yörelerde yaptığı kazılar ve ortaya çıkardığı çok değerli eserlerle O.Hamdi Bey,haklı olarak "Türk Arkeolojisi'nin babası" unvanını alır.

Türkiye'de arkeoloji, Cumhuriyetin ilanından sonra Atatürk'ün ilgisiyle önem kazanır. Remzi Oğuz Arık ve Hamit Zübeyr Koşay'ın oluşturdukları ekiplerle gerçekleştirilen Ahlatlıbel ve Alacahöyük kazıları ilk Türk ekip kazılarıdır. Türk Tarih Kurumu'nun kurulup kazılara mali destek sağlaması ve kazı raporlarının Kurum Matbaasında yayınlanması yurdumuz Arkeolojisine yapılan önemli katkılardır.

Türkiye'de arkeoloji öğretimi önce İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde, sonra Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde kurulan arkeoloji kürsüleriyle başlar. Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi bünyesinde 1973'de kuruluş çalışmalarını tamamlayan, Arkeoloji Bölümü ise ilk 1975/76 yılında öğretime açılır.

Türkiye'de kazı yapmak yasalara bağlıdır. Kazı yapmak isteyen bilim adamı ya da uzman, kazı için gerekli parasal desteği, TTK'nun, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nden ya da üyesi olduğu bir bilim kuruluşundan -Üniversiteden- sağlar. Kazı izni ise T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü tarafından ya da bu genel müdürlüğün önerisiyle Bakanlar Kurulu tarafından verilir. Kazılarla ele geçen buluntuların tümü kazı mevsiminin bitiminde en yakın müzeye teslim edilir.

Yerli ve yabancı her kazıda, kazının büyüklüğüne göre bir ya da iki Bakanlık temsilcisi görev alır. Temsilciler kazı ile ilgili buluntuları kazı sonunda o ilin müzesine teslim eder, kazı ile ilgili raporlarını, gözlemlerini, önerilerini bakanlığa rapor ederler.

ARKEOLOJİNİN METODU

Arkeoloji, eski çağlara ait insan topluluklarının ürünü olan her şeyi toplar, sınıflandırır; bulunuş durum ve yerlerini de göz önüne alarak sonuç çıkarır.

Arkeoloji uygulamalı bir bilimdir. Bu özelliği ile Zooloji ve Botanik'le benzeşir. Botanik nasıl bitkileri, Zooloji nasıl hayvanları toplayıp, tamamlayarak, sınıflandırır; arkeoloji de eski kültür kalıntılarını toplar, tanımlayıp, sınıflandırarak, ait oldukları kültürleri ve zamanlarını belirler. Arkeolojik bir çalışmanın aşamaları şöyledir:

1. YÜZEY ARAŞTIRMASI:

Arama bir arkeologun isidir. Yeraltında bulunan eski kültür kalıntılarını çıkarmada titiz bir çalışma yapmak gerekir. Arkeolojik Yerleşmelerin bulunması, belgelenmesi ve bunların herhangi bir kazı işlemine başvurulmadan bilimsel yöntemlerle incelenmesi, toprak üstündeki kalıntılarının elde edilip yorumlanmasına " yüzey araştırması " denir. Henüz bilinmeyen arkeolojik yerler, açık arazide yürüyerek ya da araba ile dolaşarak bulunur. Amaçlı olarak yapılan bu araştırma, arkeolojik yüzey araştırmasının gerekli bir bölümüdür ve çalışmanın ilk basamağını oluşturur. Toprak üstü arama-yüzey araştırması- çeşitli merkezler üzerinde uygulanabilen bir yöntemdir.

Yüzey araştırması tek arkeolog tarafından yapılabileceği gibi bir ekip tarafından da yapılabilir. Yüzey araştırması da tıpkı arkeolojik kazıda olduğu gibi Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'nün izni ile yapılır. Araştırmayı yapan kişi veya ekip araştırma sonucu raporunu Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Genel Müdürlüğü'ne sunar.

YÜZEY ARAŞTIRMASI NERELERDE YAPILIR ?

a) HÖYÜK:

Arapların "tell" ya da "tal", Perslerin "tepe" diye adlandırdıkları höyükler, eski yerleşmelerin yıkılması veya doğal tahribi sonrasında onların kalıntılarıyla oluşmuş doğal olmayan tepeciklerdir. İlk çağlarda insanlar henüz yerleşik düzende yaşamadıklarından, çoğunlukla da ağaç kovuklarında ve mağaralarda barındıklarından höyüklere rastlanmaz. Ancak Neolitik çağdan itibaren kurulan

toprağa bağımlı yerleşmeler, çeşitli felaketlerle yıkılıp yok olurlar; zamanla bunların düzeni tabii olarak bir toprak katmanıyla kaplanır. Çoğu zaman da bu yıkıntının üzerine başka bir topluluk gelip yerleşir veya yıkılan kentin eski sahipleri şehri tekrar yeni baştan imar ederler. Hep aynı yere gelip yerleşmesinin nedenleri arasında, yörenin coğrafi özellikleri, iklim şartları ve toprak verimliliği ile su durumu basta gelmektedir. İşte, bu tür Kültür kalıntılarının bulunduğu tepeler höyük karakteri taşırlar. Örneğin, Çanakkale'nin 25 km. güneyindeki Troia'da, bilimsel kazılar sonucu 9 katlı bir yerleşimin varlığı kesin olarak saptanmıştır. Diğer bazı örnekler olarak Çorum-Alacahöyük ve Karahöyük, Kayseri-Kultepe, Keban yöresindeki Norşuntepe ile Kuzey Suriye'deki Tell Halaf, Tell Tayinat, Til Barsip sayılabilir.

b. AKROPOL:

"Akro" (yüksek), "Polis" (şehir) kelimelerinden türetilmiş akropol, yüksek ve savunulması kolay tepeler üzerinde kale anlamındadır. Bu kale içinde yönetici krallığa ait çeşitli sosyal ve dinsel yapılar yer alır. Akropol Kral'ın korunmasına ayrılmıştır; halk ise akropolün eteğinde yaşamını sürdürür. Örnek olarak, Atina Akropolü, Bergama Akropolü ve Priene Akropolü gösterilebilir.

c. DÜZ ARAZİ YERLESMELERİ:

Düz yerleşmelerdeki asal özellik sur duvarlı kalelerdir. Özellikle savunma amacıyla sağlam yapılı surlar ve yerleşme olarak da tepe sırtları seçilmiştir. Akropol krallığı temsil ettiği için halk daha çok ovadaki tarlaların bulunduğu düz arazide yasadı. Düz arazi yerleşimlerine örnek gösterebileceğimiz Zincirli ve Kargamış'ta kaleler bazı kısımlarında çift sur duvarlarıyla çevrelenmiştir.

d. KURUMUŞ NEHİR YATAĞI:

Yöreyle ait seramik ve benzeri tasınmış malzemeyi derleyebilmek, ayrıca toprak altı tabanlaşma konusunda kısıtlı da olsa bir fikir sahibi olmaya yönelik, yüzeyde yapılan araştırmaların bir bölümünü kapsar.

e. TÜMÜLÜS:

Bunlar önemli kişilere, özellikle de kral ve prenslere ait mezar yapılarıdır. Gerek Tümülüs, gerekse höyük dış görünüş olarak birer "yapay tepecik"ten oluşmuştur. Farklılık içyapıdaki kuruluşlardır. Tümülüslerde önce mezar odası düz bir alan üzerine inşa edilir. Daha sonra üzeri kapatılarak dev bir toprak yığınıyla örtülür. Bu yapı tarzıyla hem mezarın yeri bir tepecikle belirlenmiş olur, hem de mezar odası soyguncuların dıştan gelecek tehlikelere karşı korunmuş olur. Örnek olarak, Frigler'in "Midas'ın Mezarı" diye anılan Gordion Büyük Tümülüs'ü gösterilebilir. Anadolu'da Tümülüslerin en yoğun rastlandığı yöre ise Lydia'dır.

f. KURGAN :

Orta Asya'daki Türk mezarlarına **Kurgan** denilmektedir. Yer yüzeyinden aşağıya doğru 1-1,5 m. derinliğinde açılan dikdörtgen çukurlara ölü ve sevdiği eşyaları gömüldükten sonra üzeri kalasla kapatılan bu mezarlar Güney Sibiry'a'da Altay dağları eteklerinde Pazırık'da bulunmuştur. Rus arkeoloğu Rudenko tarafından

yapılan arkeolojik kazılarda M.Ö. IV. ve III. Yüzyıldan kalma kurganlar açığa çıkartılmıştır. Bu kurganlarda, Hunlardan kalma bir çok eşya ve buzlar içinde binlerce yıl bozulmayan insan ve hayvan ölümleri bulunmuştur. Leningrad Ermitage Müzesi'nde saklanan bu eserler arasında halı, kumaş, renkli keçe aplike örtüler, hayvan kavgaları ve insan figürleri ile süslü çok zengin tekstil işleri, tüm koşum takımlarıyla birlikte atlar, bizlere Hun Sanatı hakkında önemli bilgiler vermekte, insan ölümlerinin mumyalandıktan sonra gömüldüğünü göstermektedir.

g. NEKROPOL:

Yüzey araştırmasının yapılabileceği bir diğer saha ise nekropollerdir." Nekro" (ölüler) ve "Polis" (şehir) kelimelerinden türetilmiş nekropol mezarlıkları kapsar. Genellikle kent dışında, bazen de ana kapının hemen yakının da yer alırlar; Assos ve Termessos'ta olduğu gibi.

2. BULMA:

Araştırmacı, yüzeyde yaptığı çalışmalar sonucunda bazı verileri toplar. Bunların basında seramik eşya, kırık çanak-çömlek parçaları; küçük buluntularla sikkeler ve süs malzemesi gelir. Seramik eşya kırıldıktan sonra bir daha kullanılmadığı için, ayrıca hemen her yerleşimde bol miktarda ele geçmesi dolayısıyla geçmiş kültürlerle ait ipuçları bulmada büyük önem taşır. Arkeologun yüzey araştırması sonucunda elde edebildiği bulgular değerlendirilir ve sonuçta, ilgili yerleşimde kazıya gerek olup olmadığına karar verilir. Eğer Araştırılan sahada seramik bulgu yoksa bu orada kazı yapılamaz anlamına da kesinlikle gelmez. Bazen bir sikke, bazen de bir mühür ya da yazıt parçası bile oranın önemini göstermeye yeterlidir.

3. KAZI:

Kazı: Önceden topografik haritası çıkarılmış ve sınırları belirlenmiş arkeolojik alanlarda, yetkili makamlardan alınacak izinle bilimsel sorumluluğa sahip kişilerin yapacağı "kazma" işlemidir.

Arkeolojik kazılar amaçlarına göre 5'e ayrılır:

1. Planlı Kazılar :

En az doktora yapmış öğretim üyesi arkeologlar tarafından yıllara yayılan bilimsel kazılardır. Bu kazıların amacı, arkeolojik yerleşmeyi en iyi ve en doğru biçimde kazmak, buluntuları en iyi biçimde çıkarmak ve değerlendirmektir. Boğazköy, Perge, Kültepe, Efes, Harran Höyük ve Göbeklitepe gibi kazılar Türkiy

2. Kurtarma Kazıları .

Baraj, otoyol ya da herhangi bir inşai faaliyetin olacağı alanlardaki arkeolojik yerlerde yapılır. Bir iki yıl içerisinde çıkarılan eserler müzeye taşınarak inşaata devam edilir. Bulan eserin önemi ve yayıldığı alanın büyüklüğüne göre bazen inşaata izin verilmez ve kazı planlı kazıya dönüşebilir. Keban, Karakaya, Atatürk, Birecik ve Karkamış Barajlarının göl alanları içerisinde kurtarma kazıları yapılmıştır.

3. Rastlantısal Kazılar.

Adında da anlaşılacağı üzere rastlantı sonucu ortaya çıkan eserlerin bulunduğu alanlarda yapılır. Güney Fransa'daki Paleolitik çağın ünlü "Lascaux Mağarası", 1940'da dört öğrencinin kökünden sökülmüş bir ağacın oluşturduğu çukuru incelemeye kalkışması üzerine ortaya çıkmıştır. Erzincan Altıntepe'deki Urartu yerleşmesinin ortaya çıkarılması da bir çifçinin bulduğu birkaç parça çmlek yardımıyla olmuştur.

4. Define Kazıları.

Definecilerin Müze Müdürlüklerine başvurusu ile Müze denetiminde yapılan resmi kazılardır. Kazı definecinin gösterdiği bir noktada yapılır. Kazı masrafı defineci tarafından karşılanır. Kazı sonunda kazı alanı eski durumuna getirilir. Define kazıları arkeolojik alanlarda yapılmaz. Kazı sonunda elde edilen buluntuların değeri bir komisyon tarafından takdir edilir ve yasada belirlenen oranda bu değerin bir bölümü defineciye verilir.

2863 SAYILI YASAYA GÖRE DEFİNE ARAMA:

Madde 50 - Define aramak isteyenlere, bu Kanunun 6 ncı maddesinde korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlığı olarak belirtilen yerler ile tespit ve tescil edilen sit alanları ve mezarlıklar dışında, Kültür ve Turizm Bakanlığınca define arama ruhsatnamesi verilebilir.

Define aramak isteyenlere aynı süre içinde birden fazla yerde arama izni verilemez. Define arama izni, başkalarına devredilemez. Bu iş için bir başkası tevkil olunamaz.

Define aramada, Kültür ve Turizm Bakanlığından ve diğer kamu kurum ve kuruluşlarından temsilci olarak gönderileceklerin yolluk ve yevmiyeleri ile zaruri giderleri arayıcı tarafından karşılanır. Bu iş için gerekli olan ödenek, Bakanlıkça, define arayıcısından peşinen tahsil edilip bir Devlet bankasına yatırılır.

Arama ruhsatının verilmesi, define arayıcıdan istenecek belgeler, aramanın yapılması, çıkan defineden arayıcıya tanınacak haklar, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Maliye Bakanlığının birlikte düzenleyeceği yönetmelikte belirtilir.

5. Kaçak Kazılar.

Eski eser kaçakçıları tarafından yasal olmayan ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat varlıklarını Koruma Kanununda suç sayılan kazılardır.

2863 SAYILI YASADA ARAŞTIRMA, SONDAJ VE KAZI İZNİ

Madde 35 -

Bilimsel ve mali yeterliği Kültür ve Turizm Bakanlığınca takdir ve kabul olunan Türk ve yabancı heyet ve kurumlara araştırma izni, Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından; sondaj ve kazı yapma izni Kültür ve Turizm Bakanlığının tek- lifi üzerine, Bakanlar Kurulu kararı ile verilir, Kültür ve Turizm Bakanlığı elemanları veya bu

Bakanlıkça görevlendirilecek Türk bilim adamları tarafından yapılacak araştırma, sondaj ve kazılar, Kültür ve Turizm Bakanlığının iznine bağlıdır. Askeri yasak bölgelerde yapılacak araştırma, sondaj ve kazı için gerekli ruhsatname, Genelkurmay Başkanlığının iznini müteakip, sözü geçen heyet ve kurumların göstereceği uzmanlar adına düzenlenir. Kültür ve Turizm Bakanlığınca haklı görülebilecek sebep olmadıkça heyet ve kurumlar ruhsatnamedeki üyelerini değiştiremezler.

Su altında korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının bulunduğu bölgeler, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği yapılarak Kültür ve Turizm Bakanlığınca tespit edilir ve Bakanlar Kurulu kararı ile yayımlanır. Bu bölgelerde, sportif amaçlı dalış yapmak yasaktır, ikinci fıkra hükümlerine göre izin almak şartıyla araştırma ve kazı yapılabilir.

2863 Sayılı Yasaya Göre Kazı İzninde Usul:

Madde 37 - Aynı kazı heyetine veya şahsa, aynı süre içinde Kültür ve Turizm Bakanlığınca yapılan kurtarma kazıları dışında, birden fazla yerde kazı ve sondaj izni verilemez. İzin verilmesi, araştırma, sondaj ve kazının yapılması, elde edilecek kültür ve tabiat varlıklarının muhafaza şartları, bu eserler üzerinde araştırma, sondaj, ve kazı sahiplerine tanınacak diğer haklar bir yönetmelikte tespit olunur.

Kazı İzninin Devredilmeyeceği:

Madde 38 - Türk ve yabancı bilim kurumlarına veya onların adına hareket eden kişilere verilen kazı ve sondaj ruhsatnameleri ile araştırma izni, Kültür ve Turizm Bakanlığının izni olmadan devredilemez. Bu iş için bir başkası tevkil olunamaz.

Araştırma, Sondaj Ve Kazı İzninin Hükümsüzlüğü:

Madde 39 - Kültür ve Turizm Bakanlığınca kabul edilen haklı bir sebep gösterilmeden, ruhsatname tarihinden itibaren, en çok altı ay içinde başlanılmayan araştırma, kazı ve sondajlara ait izin ve ruhsatnameler, hükümsüz sayılır. Araştırma, sondaj ve kazı çalışmaları, makul bir sebep gösterilmeksizin iki aydan fazla tatil edilemez. Bu süreyi geciktirenlerin izin ve ruhsatnameleri iptal edilmiş sayılır. Ayrıca, bu Kanun hükümlerine aykırı hareket edenlerin ruhsatnameleri iptal edilir ve bu gibilere, daha sonra izin ve ruhsat verilmez.

Araştırma, Sondaj Ve Kazı İzninde Süre:

Madde 40 - Kazı ve sondaj ruhsatnameleri ile araştırma izni bir yıl için geçerlidir. Ruhsatname ve izin süresinin sonunda heyet başkanı kazıya, sondaj ve araştırmaya devam edildiğini, yazılı olarak bildirdiği takdirde, bu hak her yıl müracaat şartı ile gelecek yıllarda da müracaatçı için saklı tutulur.

Kazıdan Çıkan Eserlerin Müzelere Nakli:

Madde 41 - Kazılarda meydana çıkan bütün taşınır kültür ve tabiat varlıkları, kazı yapan heyet ve kurumlar tarafından her yıl yapılan kazı sonunda Kültür ve Turizm Bakanlığının göstereceği Devlet müzesine naklolunur. Kazı ve sondaj araştırmalarında elde edilen insan ve hayvan iskeletleri ile bütün fosiller, Kültür ve Turizm Bakanlığınca uygun görüldüğü takdirde, tabiat tarihi müzeleri ile üniversitelere

veya ilgili diğer Türk bilim kurumlarına verilebilir. Ayrıca, kazı ve sondaj araştırmalarında elde edilen askeri tarihle ilgili her türlü taşınır kültür varlığı, Genelkurmay Başkanlığının uygun görüşü ile, Kültür ve Turizm Bakanlığınca askeri müzelere devredilir.

Yayım Hakkı:

Madde 43 - Kazı, sondaj ve araştırmalarda, meydana çıkacak olan varlıkların yayım hakkı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümleri gereğince, kazı, sondaj ve araştırma izni alan heyet ve kurumlar adına, kazı, sondaj ve araştırmayı fiilen idare edenlere aittir. Kazı başkanları, her kazı dönemi sonunda, Kültür ve Turizm Bakanlığına bilimsel bir rapor vermekle yükümlüdürler. Kazının bitiminden itibaren, kazı dönemi çalışmalarına ait bilimsel raporlarını en geç iki yıl, nihai bilimsel raporlarını ise beş yıl içinde yayımlamayan kazı heyetlerinin kazı, sondaj ve araştırmalarda buldukları kültür ve tabiat varlıkları üzerindeki her türlü yayım hakkı Kültür ve Turizm Bakanlığınca geçer. Kültür ve Turizm Bakanlığı adına yapılan kazı, sondaj ve araştırmalara ait bilimsel raporlar, kazı başkanlığınca, yayımlanacak şekilde hazırlanır. Kültür ve Turizm Bakanlığı bunlardan gerekli görülenleri yayımlar.

Kültür ve Turizm Bakanlığınca uygun görülecek mazeretler dışında, yukarıda açıklanan süre içinde son raporlarını yayımlamamış bulunan heyet ve kişilere yeni bir kazı için ruhsatname verilmez.

Korunma Ve Çevre Düzenlemesi:

Madde 45 - Kültür ve Turizm Bakanlığının izni ile yapılan kazılarda ortaya çıkan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bakım, onarım ve çevre düzenlemeleri ile taşınır kültür ve tabiat varlıklarının bakım ve onarımları kazı başkanlığınca yapılır.

Araştırma, Kazı Ve Sondajların Geçici Olarak Veya Tamamen Durdurulması:

Madde 46 - Bu Kanun hükümlerine aykırı olarak yapılan kazı, sondaj ve araştırmalar, Kültür ve Turizm Bakanlığınca geçici olarak veya tamamen durdurulur.

. KAZI TEKNİĞİ

Her Kazıda Uyulması Zorunlu Teknik Kurallar:

- 1. Kazı sahasının saptanması:** Kazı yapılacak alan tek bir kişi tarafından ya da bir ekip tarafından seçilir.
- 2. Araştırma:** Kazı yapılacak alanın seçilmesinden sonra bu alanda araştırma yapılır. İlk aşamada kazı alanının topografik bir planı çizilir. Kazılacak yerler bu planda 5x5 m. ebadında kareler ayrılır. Bu kareler numaralanır. Her kare arasında 1 m. masefe bırakılır. Bu karelerin her birine açma denir.
- 3. Buluntuların incelenmesi:** Kazı alanındaki buluntuların hangi karelere geldiği araştırılır. Bunun ardından kazıya başlanacak karelere karar verilir.
- 4. Kazı Sistemi:** Kazı yerinin topoğrafik yapısına göre en sağlıklı ve kolay kazı sistemlerinin neler olduğuna karar verilir.
- 5. Lojistik İşler:** Kazı sırasında doğabilecek tüm sorunlar göz önünde tutularak bu sorunlar önceden çözülür.

6. **Kazı Ekibinin Kurulması:** Kazı yerinin kültür özelliklerine göre Kazı başkanı tarafından arkeologların çoğunlukta olduğu bir kazı ekibi kurulur.

Kazı Teknik Ekibi Şu Üyelerden Oluşur:

1. **Kazı Başkanı**
2. **Kazı Başkan Yardımcısı**
3. **Arkeologlar**
4. **Mimar**
5. **Epigraf**
6. **Sanat Tarihçi**
7. **Jeomorfoloğ** (Günümüzdeki yer şekillerinden elde edilen verilere dayanarak, geçmişteki yer şekillerinin gelecekteki durumunu açıklayan kişidir)
8. **Bizantolog**
9. **Numizmat** (Para bilimi ile uğraşan kişi).
10. **Zoolog**
11. **Botanikçi**
12. **Restoratör**
13. **Fotografçı**
14. **Bakanlık Temsilcisi**

Bu bilimsel ekipten başka, teknik hizmetle ilgili yardımcılar, mutfak sorumlusu, şoför, kazı evi ve kazı yeri bekçisi ve mutemet kazıda görev alır.

2863 SAYILI YASAYA GÖRE ARAŞTIRMA, KAZI VE SONDAJDA KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞINCA GÖREVLENDİRİLECEK UZMANLARI

Madde 48 - Yabancı heyet ve kurumlar tarafından yapılan araştırma, kazı ve sondajlarda Kültür ve Turizm Bakanlığı Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü uzmanlarından bir veya birkaç temsilci bulunur. Türk heyet ve kurumlarınca yapılan araştırma, kazı ve sondajlara Kültür ve Turizm Bakanlığı adına yetkili bir uzman katılır. Temsilci ve uzmanların seçimi ve görevleri, yönetmelikle belirlenir.

Türk heyet ve kurumlarınca yapılan kazılara katılacak Kültür ve Turizm Bakanlığı uzmanlarının yol masrafları, yevmiyeleri ve zaruri giderleri, 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümlerine göre Kültür ve Turizm Bakanlığınca ödenir.

Yabancı kurum ve heyetler tarafından yapılan araştırma, kazı ve sondajlarda görevlendirilecek Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcilerine ödenecek olan yol masrafları, yevmiye, temsil ödeneği ve su altı dalış tazminatı, kazı başkanlığından Kültür ve Turizm Bakanlığınca peşinen tahsil edilip bir Devlet bankasına yatırılır. Temsil ödeneğinin miktarı, her yıl Kültür ve Turizm Bakanlığınca tayin edilir

ARKEOLOJİK KAZI İŞLEMİ

Çağdaş kazıların nasıl yürütüldüğünü daha iyi anlayabilmek için, Roma dönemi bir evin yapılış öyküsünü örnek almak iyi bir yol olabilir.

Çünkü arkeologlar günümüzde Roma dönemi bir evi ortaya çıkarmak üzere kazıya başladığında, bu öyküyü sondan başa doğru yeniden kurmaktadır. Roma dönemin yapı ustası, bir evi yapmaya giriştiğinde önce toprağı temizler, ardından temel çukurlarını kazar. Sonra, mozaiklerle resimler ya da motifler yaparak zemini döşer. Duvarları örüp üstünü bir çatıyla kapatır. Ev artık oturulacak hale gelmiştir ve insanlar gelip yerleşirler. Ustanın cebinden düşen bir metal para evin temelinde kalabilir. Evde yaşayanlar bazı küçük eşyalarını evde yitirebilir. Kırılan çanak çömlek parçaları çöp çukuruna atılır. Böylece evde yaşayanların öteberileri kıyıda köşede kalabilir. Arkeolojide bu süreç yerleşme dönemi olarak adlandırılır. Daha sonra bir savaştan dolayı insanlar yaşadığı evi terk etmek zorunda kalabilir, ev bir depremde çökebilir. Artık içinde insanın yaşamadığı evin zamanla tamamen çöker; ahşap kısımları çürür, duvarlar yıkılır. Aradan uzun yıllar geçince de ev bütünüyle toprağın altında kalır. Aradan yüzyıllar geçince üzerindeki toprak dümdüz olur. Burası ekili bir alan haline gelebilir ya da üzerine yine bir ev yapılabilir.

Arkeologlar önce toprak altında böyle bir evin varlığını saptar. Kazı alanının tümünü ya da çevresini ince çelik çubuklarla çevirir. Bu, kazı boyunca yapılacak ölçümlerin doğruluğı, çıkarılacak plan ve sonuçların güvenilirliği için gereklidir. Artık sıra, çatıdan temele doğru bütün tabakaları tek tek özenle kaldırmaya gelmiştir.

İlk tabakaya ulaşıncaya değin kazı makineleri kullanılabilir. Ama ilk tabaka kaldırılınca, artık kazıda yalnızca sivri uçlu mala, kürek ve kova kullanılır. Kazı sırasında ortaya çıkarılan duvarlar, ocaklar, fırınlar ve insan yapımı öbür yapılar örselenmeden birbirinden ayrılır. Arkeologlar bütün bunları inceler ve ayrıntılı notlar tutar. Ele geçen eşyalar tek tek özenle temizlenir ve bulundukları tabakayı belirtecek biçimde numaralanır. Eşyaların üzerinde o dönemin hükümdarının resimleri varsa, bu eşyanın yapılış tarihini saptamayı kolaylaştırır. Ama buluntular daha eski dönemlerden kalmış, yazısız ve resimsiz de olabilir. Ayrıca başka döneme ait eşya o tabakadaki eşyayla karışmış olabilir. Böyle durumlarda kesin tarihlendirme yapılırken, bir üst tabakaya hiç dokunulmamış olması gerekir.

Kazıyı yapan kişi, bu evin yapıldığı, değiştirildiği ya da yıkılmaya bırakıldığı tarihleri saptar. Ayrıca evde yaşamış olanların ne gibi özellikleri olduğunu ve yaşam biçimlerini ortaya çıkarabilir. Örneğin bir çiftlik eviyse, çevresinde tarlalar, otlaklar ve korular bulunacağını bilir. Buradaki bitki, tohum, polen ve tahıl kalıntıları, çevrenin o zamanki bitki örtüsünü gösterir. Hayvan kemikleri, burada yaşamış insanların yedikleri etin cinsini anlamamızı sağlar. Kullandıkları araç gereçler insanların günlük yaşamları hakkında bilgi verir.

Kentlerde kazı çalışmaları, açık alanlardaki kazılardan daha zor ve karmaşıktır. İnsanların yüzyıllardır yaşamakta oldukları kentlerde kazılar yıllarca sürebilir. Öte yandan bir kalıntının varlığı saptansa bile, bu mevcut yapıların ya da sokakların altında bulunacağından kazı yapma olanağı da yoktur. Bu gibi nedenlerden dolayı büyük kentlerde daha az kazı yapılmaktadır. Yapıların ortaya çıkarılmasında kullanılan yöntemler, Roma yolları, kanallar, surlar gibi öteki alanlarda yapılan arkeolojik kazılarda kullanılmaz. Bu tür kazılarda birbiri üzerine binen bütün katmanların görülebileceği bir kesit elde edilmeye çalışılır.

BULUNTULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

1. **Kazı yerinde:** Buluntuların çıktığı andaki durumları her aşamada yazı, ölçüm, çizim ve fotoğraflarla tespit edilir. Kazıda çıkan toprak elenir. Toplanan parçalar açma numaralarına göre sınıflandırılır. Kazı sırasında çıkan mimari kalıntıların planları çizilir, fotoğrafları çekilir. Daha sonra bir alt tabakaya bakmak için bu kalıntılar kaldırılır.
2. **Kazı Evinde:** Kazı yerinde çıkan taşınabilir tüm buluntular kazı evine getirilir. Bunlar uygun biçimde yıkanarak ve fırçalarla temizlenir. Üzerlerine kazı yerinin adı, buluntu yılı, açma ve tabaka numaraları çini mürekkebi ile yazılır. Kazı sonunda tüm bu buluntular fotoğrafları ve teknik tanımları ile kazı envanter defterine işlenir.
3. **Üniversitede yayına hazırlık:** Kazıda bulunan eserlerin çizimleri yapılır, fotoğrafları çekilir. Kazı genel planına buluntu yerleri işlenir. Kazı başkanı tarafından ayrıntılı tanımları ve tarihlemeleri yapılır. Kazı raporu halinde Kültür ve Turizm bakanlığına sunulur. Bilimsel yayınlarla arkeoloji dünyasına tanıtılır. Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından her yıl düzenlenen ve tüm kazı başkanları ile arkeologların katıldığı “Kazı Sonuçları Sempozyumu”nda bilim dünyasına sunulur.

KAZIDA ÇIKAN ESERLERİN KORUNMASINA YÖNELİK ÇALIŞMALAR

1. **RESTORASYON:** Taşınır ya da taşınmaz kültür varlıklarının bozulmuş ve tahrip olmuş kısımlarını temizleyerek onarıp yenileştirmek demektir. Bu işi yapan kişilere **Restoratör** denir. Türkiye’deki üniversitelerde Taşınmaz Kültür Varlıkları restorasyon bölümlerinin yanında son yıllarda **Taşınır Kültür Varlıkları Restorasyonu** bölümleri açılmıştır.
2. **RESTİTÜSYON :** Kırılarak ya da yıkılarak önemli bir kısmı kaybolmuş taşınır ya da taşınmaz kültür varlığının benzerlerine ya da fotoğraflarına dayanılarak çizimi işne denir.
3. **REKONSTRÜKSİYON :** Önemli bir kısmı yıkılmış, anıtsal ölçüdeki taşınmaz kültür varlıklarının ele geçen parçalarıyla tekrar kurulup aya kaldırılması işlemidir.
4. **KONSERVASYON :** Konserve etmek, dondurmak demektir. Bozulmuş bir eserin kimyasal yöntemlerle daha da bozulmasını önlemek amacıyla yapılan işleme konservasyon denir. Bu işle uğraşan kişiye Konservatör denir.

ARKEOLOJİK BULUNTULARI TARİHLENDİRME (KRONOLOJİ) YÖNTEMLERİ

Arkeolojik kazı sonucunda elde edilen buluntunun tarihlemesinin yapılması gerekmektedir. Tarihleme için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Metotlu bir kazıyla ele geçen bir buluntunun tarihi bulunduğu katmana göre az çok yapılabilir. Ancak heyelan ya da depremle karışmış olan katmanlardan elde edilen buluntuların tarihlemesi çeşitli yöntemlerle yapılır.

1. **Relative (Nisbi -Yaklaşık) Kronoloji:** Buluntunun ait olduğu tarihin benzer buluntular yardımıyla yaklaşık olarak tespit edilmesine denir.
2. **Absolute (Kesin) Kronoloji:** Buluntunun önerilen tarihinin eser üzerindeki yazı ya da yazılı-resim ile kesin olmasıdır.
3. **Olympiadlar:** Olympiadlar, Eski Yunan’da Tanrılar (özellikle Baştanrı Zeus) onuruna her dört yılda bir düzenlenen genel spor oyunlarıdır. Bilinen

ilk Olympiad M.Ö. 776 yılının Haziran ayında yapılmış, M.S. 394 yılına kadar sürmüştür. Olympiad oyunları **Olympiad Yılı Takvimi**'ne dönüştürülmüştür. Özellikle seramik kaplar üzerinde rastladığımız bazı yazıtlarda , kabın kaçınıcı Olympiad'a adandığı yazılı olduğundan tarihini hesaplamak kolay olmaktadır.

4. **Dendrokronoloji:** Amerikalı A.E. Douglass tarafından bulunan, ağaç gövdelerinin enine kesitinde görülen yıllık halka tabakalarının incelenmesine dayanan tarihlendirme yöntemidir. Ağaçlar her yıl gövdesinde yeni bir halka oluşturur. Bu halka bol yağışlı yıllarda kalın, az yağışlı yıllarda ince olur. Douglass eski evlerde kullanılan ağaçlardan özel bir teknikle kesit alarak, üzerlerindeki halkaları sayıp yılların tarihini saptamayı başarmıştır.
5. **İnsitu:** Bir buluntunun orijinal olarak, ilk kullanıldığı ya da ilk yapıldığı yerde, ilk biçimiyle ele geçirilmiş olmasına "insitu buluntu" adı verilir. Bu tip buluntu tarih belirleme açısından önem taşır.
6. **Karşık Buluntu:** Aynı yerde, örneğin bir mezar içinde değişik tür ve dönemlere ait eserlerin toplu esere "Karışık Buluntu" denir. Bu durumda zamanı bilinen bir esere göre bilinmeyenler de relative Kronoloji (Yaklaşık tarihleme) yöntemiyle tespit edilebilir.
7. **Potasyum Argon Metodu (KA):** Radyoaktif olan bir maddenin (potasyumun) radyoaktif olmayan Argon40 gazına dönüşmesi olayıdır. Özellikle jeolojik tabakalar içinde bulunan fosil kalıntılarına uygulanır. 100.000 yılı aşkın volkanik kayalara da uygulanmaktadır.
8. **Radyokarbon Metodu (C-14):** 1955' te Amerika'da Chicago Üniversitesi'nde W. Libby ve arkadaşları bu metodu uygulamışlardır. Bu tarihten itibaren en geçerli, en yaygın trihlendirme metodudur. Özellikle tarih öncesi arkeolojide kullanılır. Tüm organik maddelerde bulunan radyoaktif karbonun, bunların canlılıklarını kaybetmelerinden sonra belirli bir tempoda azaldığı gözlenmiştir. Bu oran bilindiğinden, bulunan organik maddenin yaşı, bu gözönünde tutularak bulunur. Ölçülere göre yaklaşık olarak organik maddelerin ömürlerinin yarısı boyunca yılda 5568 karbon kaybettikleri anlaşılmıştır. Bu temel üzerine hesaplar yapılmaktadır. Fakat 5568'in sonradan 5730 (yarı ömür) olduğu saptanmış, yine de eskiden vazgeçilmemiştir. Sakıncalı yanı tam doğru netice vermemesidir. Nedeni de atmosferin her zaman aynı miktarda karbon ihtiva etmemesidir.
9. **Termoluminesans Metodu:** Taş, keramik, cam gibi kristal yapıya sahip maddelerin içindeki enerji birikimleri ısıtıldıkları zaman, bu enerji birikimleri ışık olarak çıkar. İncelenecek madde önce ışınlarla bombardıman edilir, 100 santigraddan itibaren ısıtılır. Bunu takiben radyasyaon verilir. Elde edilen keolojik doz yıllık doza bölünerek maddenin yaşı tesbit edilir. Obsidien aletlere uygulanan hidrasyon hızına göre yaş tayini, pişmiş toprakların miknatıslanma derecesinin ölçülmesi, fosilleşmiş kemiklerin flüor bakımından incelenmesi, flora gelişmesinin incelenmesiyle bazı arkeolojik çevrelerin tarihlerini tesbit etmeye yarayan palinoloji ya da polen analizi de (polenlerin bulunduğu tabakadan iklim anlaşılır) yine arkeolojik tarihlendirmelerde yararlanılacak yöntemlerdir. Ayrıca mimaride de bazı özellikler kronolojik bir gelişim göstererek tarihlendirmede ipucu verirler.
10. **Arkeomagnetizma:** Yerin magnetik alanının geçirdiği sürekli değişimden yararlanarak Yer'in yaşını belirlemeye dayanan tarihleme yöntemidir.

Buralarda bulunan eserler üzerindeki demir-oksitler içeren kil ve türlerinin tarihlenmesi amaçlanır.

- 11. Spektrografik Analiz** (Isı sonucu ışıltama): Madeni eserler üzerinde uygulanan bir tarihlleme yöntemidir. Ayrıca cam, fayans ve çömleklerle, obsidiyen eserlerde uygulanabilir. Isı sonucu ışıltama ilkesine dayanır.

ARKEOLOJİNİN ANA KOLLARI

Arkeoloji Taş devrinden Ortaçağ'a kadar çok geniş bir zamanı kendisine konu olarak almıştır. Bir kişinin tüm bu zamanlara ait kalıntılarla uğraşmasına olanak yoktur. Bu nedenle Arkeoloji, çağlara ve yörelere göre çeşitli uzmanlık kollarına ayrılmıştır.

- 1. PREHİSTORYA:** İnsanlığın yazılı belgelerden önceki erken tarih çağlarına ait maddi kalıntıları ile uğraşır.

1.1. PALEOLİTK ÇAĞ (ESKİ TAŞ YA DA YONTMA TAŞ ÇAĞI)

M.Ö.600.000-10.000: Tarihöncesi uygarlığının gelişme sürecinde, kültürel evrelerin en uzun ve buzul çağlarının kültürel karşılığı olan; insanlığın ilk ortaya çıkışından, MÖ yaklaşık 10.000 yıl öncesine kadar süren arkeolojik çağ. Bu çağda çaytaşı, çakmaktaşı, hayvan kemikleri ve ağaç gibi doğal maddelerden yapılan ilk aletlerin kullanılmaya başlandığı ve insanların mağara, kaya sığınağı gibi yerlerde "büyük gruplar"/"kalabalık aileler" biçiminde yaşadıkları bilinmektedir. Paleolitik insan, besinini avcılık ve toplayıcılık yoluyla tüketime hazır olarak sağlamakta; kendisi besin üretmemektedir. Ateş, bu çağda bulunmuş ve çiğ yenemeyen besinleri pişirmeye, ısınmaya, yırtıcı hayvanlardan korunmaya yaramıştır. Mağara ve kaya sığınaklarının duvarlarına çizilen resimler yine bu çağın belirgin özelliklerindendir.

a. Alt Paleolitik Çağ: Bu çağda, genellikle Homo Erectus'un yaptığı kültürler egemendir.

b. Orta Paleolitik Çağ: Bu çağda Neanderthaller ortaya çıkarlar. Ateşin yaygın kullanımı ve denetimi, mızrak gibi fırlatmalı aletlerin ortaya çıktığı dönem, Orta Paleolitik Çağ'dır.

c. Üst Paleolitik Çağ: Bu çağ, yaklaşık 35 bin yıl önce başlar. Bu çağda etkin olan insan türü, modern insan olan Homo Sapiens'tir. Bu çağda, mağara duvarlarına yapılmış resimler ve taşınabilir figürinlerden oluşmuş sanata Avrupa da rastlanılmaktadır. Ateş, bu çağda bulunmuş ve çiğ yenemeyen besinleri pişirmeye, ısınmaya, yırtıcı hayvanlardan korunmaya yaramıştır. Mağara ve kaya sığınaklarının duvarlarına çizilen resimler yine bu çağın belirgin özelliklerindendir.

1.2. NEOLİTİK ÇAĞ (CİLALI TAŞ ÇAĞI): M.Ö.10.000-5000. Bu Çağ insanı, bazı bitkileri tarıma almış, birçok hayvanın da evcilleştirilmesini gerçekleştirmiş; avcılığın yerine hayvancılık, toplayıcılığın yerine ise tarım ya da rençberlik geçmiştir. İnsanoğlu ilk kez bu dönemde, doğa ile ilişkisini kendi lehine çevirmeyi başarmıştır. Üretimle birlikte gelen yerleşik yaşam,

köylerin ve giderek kentlerin kurulmasına yol açmıştır. Arkeologlar tarafından, ilk kez bu çağda ortaya çıkan, besinlerin depolandığı, taşındığı, pişirildiği çanak çömlek yapımı kıstas alınarak, Çanak Çömleksiz ve Çanak Çömlekli diye iki alt döneme ayrılan Neolitik Çağ, Anadolu ve Trakya'da, bugüne kadar bilinen, 400'e yakın yerleşme ile temsil edilmektedir. Bu yerleşmeler arasında yer alan Çayönü (Diyarbakır), Cafer Höyük (Malatya), Aşıklı Höyük (Aksaray), Kuruçay (Burdur), Çatalhöyük (Konya), Hacılar (Burdur), Nevalı Çori ve Göbekli Tepe gibi yerleşmeler, gerek küçük buluntuları, gerek mimari kalıntıları, gerekse o dönem insanının sanatsal, dinsel yaratımı açısından bu çağın en ilginç yerleşmelerinden bazılarıdır.

1.3 KALKOLİTİK ÇAĞ (M.Ö. 5000-3000):

a) Erken Kalkolitik çağ: Geç Neolitik dönemde yaşanan yangınlardan sonra ileri üretici dönem denen Kalkolitik dönem başlamıştır. Bu dönemin en önemli özelliği taş aletlerin yanısıra bakırın da kullanılmaya başlamasıdır. İkinci belirgin özellik ise özgün bezemeli kaplardır. Kalkolitik Çağın ilk evresi olan Erken Kalkolitik'te nüfus artışıyla birlikte yerleşim yerlerinde de bir artış görülmektedir. Önemli yerleşim yerleri arasında Hacılar, Kuruçay, Can Hasan, Köşkhöyük, Yümüktepe, Tülintepe, Norşuntepe, Korucutepe, Samsat ve Tilkitepe sayılabilir.

b) Geç kalkolitik Çağ : İkinci evreyi oluşturan geç kalkolitik dönem kabaca M.Ö. 3. bine tarihlenir. Anadolu bu dönemde büyük olasılıkla Boğazlar üzerinden gelen göçlere sahne olmuştur. Buna bağlı olarak nüfus artmış ve yeni yerleşim yerleri ortaya çıkmıştır. Artık Anadolu'nun bütününde homojen bir kültürden söz etmek söz konusu değildir. Göçlerle gelen etkiler sonucu eski ince kap formlarının yanında onlardan tümüyle farklı, siyah zemin üzerine beyaz boya ile yapılmış çizgilerle bezenmiş yeni kap çeşitleri ortaya çıkmıştır. Daha önceki gerçekçi Anatanrıça figürinlerinin aksine son derece soyut, fakat yine Anatanrıçayı ifade eden, mermerden yapılmış idoller yaygınlaşmıştır.

2. PROTOHİSTORYA : Yazının bulunmasından sonraki erken tarih çağları ile uğraşır.

2.1. TUNÇ ÇAĞI (M.Ö.3000-1200) : Bu yeni dönemde, önceki çağların tarım hayvancılık, dokumacılık, çömlekçilik gibi buluşlarına, daha güçlü silahların üretilmesine, daha ince süs eşyalarının yapılmasına olanak veren bakır ve kalay alaşımı olan tunç keşfedilmiştir. eklemiştir. Besin üretimi alanında olduğu gibi, metal işleme alanında da teknolojik gelişmeler her bölgede eş zamanlı olarak yaşanmamıştır. Tunç Çağına Anadolu'da M.Ö. 3000, Girit, Ege Adaları ve Yunanistan'da M.Ö. 2500, Avrupa'da ise M.Ö. 2000 yıllarında ulaşılabilmektedir. Anadolu'da M.Ö. 3000-1200 yılları arasında ele alınan Tunç Çağı kazılarında bulunan çanak çömleğin yapısına, üretimde ve mimaride kullanılan teknolojinin düzeyine göre Erken, Orta ve Geç Tunç olmak üzere üç evrede incelenir.

a) Erken Tunç Çağı (M.Ö. 3000-2500)

b) Orta Tunç Çağı (M.Ö 2500-2000)

c) Geç Tunç Çağı (M.Ö 2000-1200)

2.2. DEMİR ÇAĞI (1200-700)

3. ESKİ YAKIN DOĞU ARKEOLOJİSİ (Ön Asya Arkeolojisi): Mezopotamya, Anadolu, Suriye, Filistin ve İran'da yaşamış kültürlerle ait kalıntılarla ilgilenir. Hititoloji, Sümeroloji gibi alt kollara ayrılır.

4. AKDENİZ ARKEOLOJİSİ : En çok Klasik Çağ öncesine ait Ege, Kıbrıs, İtalya, Girit ve Malta uygarlıklarıyla uğraşır.

5. KLASİK ARKEOLOJİ: Klasik Arkeoloji daha çok Antik Çağ diye adlandırılan Yunan ve Roma uygarlıklarını kapsayan bir dönemi içerir. Dar anlamıyla yaklaşık olarak M.Ö. 6. yüzyıl ile M.S. 3 yüzyıl arasındaki zaman dilimi ile ilgili olsa da geniş anlamıyla M.Ö. üçüncü binyıla kadar uzanan Girit, Yunan Anakarası ve Anadolu'nun batı ve güney kıyılarını içeren kültürlerin gelişimini inceler.

6. MISIR ARKEOLOJİSİ: Sadece Mısır'da kurulan gelişmiş uygarlıkları ve bunların çevre kültürlerle olan ilişkilerini inceler. Eski Mısır yaklaşık üç binyıl varlığını sürdürdükten sonra, İ.S. 395'te Bizans egemenliği altına girerek Hristiyanlığı yada Kiptiliği benimsedi ama Hristiyanlar ve Araplar, bu son derece gelişmiş uygarlığın izlerini silemediler. İ.S.VI. yy'da imparator İustinianos, Philai'deki İsis Tapınağı'nı (Hristiyan mısır'daki son pagan merkezi) kapattırınca, dünyanın en eski uygarlığı sayılan bu uygarlığın üstüne bütün kapılar kapanmış oldu.

7. YENİ DÜNYA ARKEOLOJİSİ : Amerika'nın keşfinden önceki, yörenin yerel kültürleri olan İnka, Maya ve Aztek uygarlıkları ile uğraşmaktadır.

ARKEOLOJİNİN YAN KOLLARI:

- 1. ANTROPOLOJİ (İnsan Bilimi):** İnsan iskeletlerini ve kafataslarını tanımlama bilimidir. Genellikle Fiziksel ve Kültürel Antropoloji olarak ikiye ayrılır.
- 2. PALEONTOLOJİ (Eskivariyet Bilimi):** Hayvanların fosillerini inceleme bilimidir. İnsan paleontolojisi ise , insana değer vererek onun kökeni üzerinde çalışır. Paleobotanik ise bir alt dalı olarak eski bitki kalıntılarını araştırır. Paleoloji, tarih öncesi tüm kültür kalıntılarıyla uğraşırken; Paleografi, eski devirlere ait yazıları okumaya ve açıklamaya çalışır.
- 3. ETNOLOJİ (Budun Bilim):** Eski kavimlerin yapısını ve hareketleriyle özelliklerini inceleme bilimidir.
- 4. EPIGRAFI (Yazıt Bilim):** Eski dillerdeki yazılı metinleri ve kitabeleri okuyup açıklama bilimidir.
- 5. FİLOLOJİ (Eski Dil Bilim):** Eski ulusların dilleri ile uğraşır.
- 6. ARKEOASTRONOMİ :** Eski çağlarda gök cisimleriyle ilgili basit gözlemler yapabilmek amacıyla kurulduğu sanılan yerleşimleri ve yapıları araştıran bir bilim dalıdır. Piramitler.
- 7. ARKEOBOTANİK :** Arkeolojik kazılarda ele geçen bitki kalıntılarını inceleyip irdeleyen ve bu yolla yörenin geçmişteki bitki örtüsünü saptayan bilim dalıdır.

8. **ARKEOZOOLOJİ** : Arkeolojik kazılarda ele geçen hayvan iskelet ve kemiklerini inceleyip, irdelleyen ve bu yolla yörenin geçmişteki hayvan topluluklarını belirleyen bilim dalıdır.
9. **ARKEOMETRİ** : Arkeolojik kazılarla yüzey araştırmalarında ortaya çıkarılan buluntuların kimyasal analiz yoluyla ölçme işlemini, tarihlemesini yapan bilim dalıdır.

KLASİK ARKEOLOJİ

Ege Denizi ve Ülkeleri:

1.Ege bölgesi:

2.Yunanistan:

3.Anadolu'nun Batı Kıyıları:

4.Ege Adaları:

HELLEN UYGARLIĞI

Hellenlerin ataları olan Akalar M.Ö. 1600-1200 yıllarında bugün Myken adı verilen uygarlığı yaratarak Yunan yarımadasında, Orta ve Doğu Akdeniz çevrelerinde yoğun ticaret ve kültürel etkinlik göstermişlerdir. Bu sayede Mezopotamya uygarlıklarıyla koloniler aracılığıyla komşu olup uygarlıklarının etkisini oralara ulaştırmışlardır. Ege göçleri yüzünden son bulan bu uygarlığın ardından Hellenler 400 yıl boyunca ilkel bir yaşam sürmüşlerdir. Bu dönemde yaşayan belli başlı toplumlardan **Dorlar**, Rodos ve Batı Anadolu'nun güneyinde, **Ionlar** Sakız, Sisam ve Batı Anadolu'nun ortalarında, **Aioller** Midilli ve Batı Anadolu'nun kuzeyinde yerleşmişlerdir. İlk koloniler M.Ö. 1050-1000 yılları arasında kurulmuştur.

Pers Egemenliği Dönemi (M.Ö. 545-333): Anadolu Pers Kralı Cyrus'un M.Ö. 546 tarihinde Lidya Krallığını yıkması ile Büyük İskender'in M.Ö. 333 tarihinde İskenderun yakınlarındaki İssos'ta Dara'yı yenmesi arasında kalan ikiyüzyılı aşkın bir süre içinde Pers egemenliğine sahne olmuştur. Bu dönemde yerli beylikler (satraplar) tarafından yönetilen Anadolu'da ilginç bir Greko-Pers stili geliştirilmiştir. Başlıca kültür odakları arasında Manyas Gölü kenarındaki Daskyleion ile Lidya'da ve Karya'da gelişen satraplıkları (Pers Eyaleti) bulunur. Pers egemenliği sırasında Likya'da Xanthos'da ve Lymira'da gelişen yüksek nitelikteki mimarlık ve heykeltıraşlık örnekleri, özünde Hellenistik nitelikler bulunan eserlerdir. Anadolu'daki Geç Arkaik Hellen sanatı Pers egemenliği altında olduğu halde özgünlüğünü koruyabilmiştir.

Hellenistik Çağ (M.Ö. 300-30) : İskender'in Hellenpontus'u (Çanakkale Boğazı) geçtiği M.Ö. 334 yılı, Hellen uygarlığı ve bütün dünya için büyük önem taşıyan yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Roma İmparatoru Augustus (M.Ö. 27) ile son bulan bu tarihi dönemde Hellen uygarlığı Asya ve Afrika'ya kadar yayılmış, Doğu ve Batı arasında bir kültür etkileşimi yaratılmıştır. Doğu ruhunun Hellen uygarlığı ile kaynaşmasından, dış görünümü ile Hellenli, ancak özünü Doğulu bir dünya görüşü ortaya çıkmıştır. İskender'e Mısır'da Tanrı Amon'un oğlu olarak tapılmıştır. Hellenistik dönem boyunca Anadolu iki değişik yönetime sahne olmuştur.

Roma Çağı (M.Ö. 30 - M.S. 395): M.S. 1. ve 2. yüzyıllarda Anadolu kentleri o dönem uygarlıklarının en zengin ve en önemli sanat merkezleri arasındaydı. Roma Çağında da Anadolu-Hellen geleneği kısmen kesintisiz olarak devam etmiştir.

KLASİK DÖNEM YUNAN SERAMİĞİ

Klasik dönemin en tipik özelliklerinden birisi de seramik kaplara ve bunların süslemelerine tüm diğer kültürlerde olduğundan daha fazla değer verilmesidir. Güzel bir kap Yunan insanı için gündelik bir eşyadan öte bir sanat eseridir.

Seramik kapların belli başlı dört kullanım alanı vardır:

1. Çeşitli katı ve sıvı maddeleri (yağ, su, şarap, tahıl, v.b.) depolamak ve taşımak için kullanılan ve genellikle büyük boylu kaplar (**amphora, hydria, pelike, stamnos** gibi).

2. İçki içilirken kullanılan ve boyutları ihtiyaca göre küçük ya da büyük olabilen kaplar (**Krater, oinochoe, kylix, skyphos, lebes, kantharos, psykter** gibi) .

3. Çeşitli kişisel eşyaları (ör: takılar) veya kokulu yağları koymak için kullanılan ve genellikle ufak ve kapaklı olan kaplar (**leukythos, alabastron, aryballos, askos, pyxis** gibi).

4. Birtakım özel törenlerde kullanılan kaplar (**Loutrophoros, leukythos ve lebes gamikos** gibi).

KLASİK DÖNEM YUNAN SERAMİKLERİ BEZEME TEKNİKLERİ

Seramik kapları bunca değerli kılan en büyük etken de şüphesiz üzerlerindeki bezemelerdir. Tahta, kumaş, deri benzeri malzemeler üzerine yapılan resimler günümüze ulaşamamıştır ve bugün Yunan resim sanatı hakkında sahip olunan bilginin çoğu kapların süslemelerinden edinilenlerdir. Genellikle mitolojik sahnelerin işlendiği bu süslemeler Yunan mitolojisi, resim sanatı ve günlük yaşamı konusunda da detaylı bilgiler vermektedir.

M.Ö. 6. ve 5. yüzyıllarda ortaya çıkıp yaygınlaşan Siyah Figür ve Kırmızı Figür seramik teknikleri Klasik Dönem boyunca en etkin bezeme teknikleri olmuştur.

1. Siyah Figür Tekniği : Bu teknikte resim açık kırmızı kil yüzeyi üzerine siyah gölge olarak yapılmış ve detaylar kazıma çizgileri ile sağlanmıştır. Doğal olarak bu kazıma süslemeye sert bir hava katmaktadır. Yardımcı renkler olarak koyu kırmızı ve beyaz da kullanılmıştır.

2. Kırmızı Figür Tekniği: Siyah figür tekniğinden en çok yüz yıl sonra bulunan Kırmızı Figür Tekniği ise, resmedilecek figürlerin kilin renginde bırakılması ve figürlerin dışındaki alanın siyah boyanması esasına dayanır. Ardından, detaylar kırmızı figürün içine siyah fırça ile boyanmaktadır. Bu şekilde sert kazıma izleri, yerini daha yumuşak, üstelik derinlik ve üçüncü boyut hissi veren çizgilere bırakmıştır.

Ayrıca, bu teknik vişne kırmızısı, beyaz, altın sarısı gibi değişik renklerin kullanılmasına da izin vermiştir.

KLASİK DÖNEM YUNAN HEYKEL SANATI:

Klasik dönemin heykel sanatını incelemenin en zor yönlerinden biri ele geçen heykellerin sayısının az olmasıdır. Genellikle değerli malzeme ile yapılan bu heykeller sonraki dönemlerde malzemeleri için tahrip edilmişlerdir. Bu durumda bilim adamları ancak heykellerin sonradan yapılmış mermer kopyalarına bakarak heykel sanatı hakkında fikir edinmek zorunda kalmışlardır. Heykel sanatının bu derece önem kazanmasının sebebi ise Yunanlıların "İnsan her şeyin ölçüsüdür" sözüne inanmaları ve dolayısıyla tanrılarını insansı tasvir etmeleridir. Üstelik tanrılarının kusursuz olması gerektiği düşüncesi de heykellerin etkileyici olmasına yolaçmıştır.

Mimaride olduğu gibi heykelde de daha erken dönemlerden itibaren standartlar oluşturulmuştur. Tüm insanlar heykellerde onbeş-onaltı yaşlarında genç delikanlı, yetişkin bir insan oranlarında yapılmış genç adam, sakallı ve kaslı olgun erkek, zarif genç kadın ve sakin olgun kadın gruplarından birinde gösterilmeye gayret edilmiştir. Bu sınıflandırma esasen arkaik (Klasik dönem öncesi) dönemde geçerli olmuştur.

KLASİK DÖNEM YUNAN MİMARİSİ

Mimari Her ne kadar Karanlık Çağlar diye adlandırılan dönemi de içeriyorsa da M.Ö. 1100 ile M.Ö. 700 yılları arasında kalan zaman dilimi, Yunan sanatında sonraları klasik sayılacak eğilimlerin temellerinin atıldığı zaman dilimidir. Yunanlılar mimaride kendilerine model olarak Mykenai kültürünün sütunlarla çevrilmiş merkezi büyük bir odadan oluşan basit megaron tipi yapısını almışlardır. Ardından birer doğa yasasıymışçasına inanılan kuralları geliştirmişlerdir. Bu kurallar da farklı kültürlerin ve ihtiyaçların etkisiyle birkaç gruba ayrılmış ve bunlara düzen adı verilmiştir. Bu kuralların en kesin uygulandığı yerler de şüphesiz tapınaklar olmuştur.

ANTİK YUNAN KENTİNDEKİ ANITSAL YAPILAR

1. **Agora:** Halka açık, ticari, resmi, adli ve dini işlerin yapıldığı, içinde stoaların ve dükkanların yanısıra tapınak ve sunakların da yer aldığı pazar yeri. **Akropolis:** Genelde sarp bir tepeye kurulan şehrin savunmasında önem taşıyan iç kale. Akropolde saraylar, savunma amaçlı yapılar ve tapınaklar yer almıştır.
2. **Stoa:** En çok agoralarda bulunmakla birlikte, kimi tiyatro, tapınak ve gymnasiumlarda da yeralan, halkın güneşten ve yağmurdan korunarak dinlenebileceği bir yapıdır. Genelde uzunlamasına yapılmış bir duvar, buna paralel bir veya birkaç sütun dizisi ve bunlar örten bir çatıdan oluşur.
3. **Bouleuterion:** Antik Yunan'da kent meclisinin toplantılarının yapıldığı kapalı binadır. Agoranın demokrasi ile olan ilişkisinin sonucu olarak kent meclisinin toplantı yapısı da çoğunlukla agoraya yakındır. Bouleuterion Ocak Tanrıçası Hestia'nın sunağını da içerir.

4. **Prytaneionn (Bouleuterion)** : Meclis üyelerinin barındığı ve kentin kutsal bağımsızlık ateşinin yandığı bina. “Hükümet Sarayı” biçiminde yorumlanabilir. Örnek: Priene Priytaneionu.
5. **Gymnasium**: Antik Yunan’da gençlerin bedensel ve toplumsal eğitim aldıkları, çoğunlukla güreş, koşu, atletizm, boks ve yüksek atlama gibi sporları yaptıkları bina. Sporculara felsefe ve mantık gibi dersler de verilirdi. Bir çeşit Spor Akademisi olarak yorumlanabilir. Bir poliste agora kadar önemli bir etkidir. Gymnasium içinde yer alan palaestra spor çalışmalarının yapıldığı bölümdür. **Örnek: Priene, Efes, Sard Gymnasiumu.**
6. **Stadium**: Açık havada yapılacak spor karşılaşmaları için kullanılan, çevresinde seyirciler için oturma basamakları bulunan oval sekilli yapıdır. **Örnek: Didyma, Aphrodisias, Efes, Priene Stadyumu.**
7. **Tapınak**: Yunan dini inancında çok fazla sayıda tanrı olması ve daha önemlisi her kentin bir koruyucu tanrısının bulunmasının doğal bir sonucu olarak Yunan kentinde çok sayıda ve görkemli tapınaklar bulunurdu.
8. **Tiyatro** : Yunanca “her tür eserin temsil edildiği yapı” anlamına gelen “Theatron” kelimesinden türemiştir. **Örnek: Efes, Priene, Aspendos Tiyatrosu.**
9. **Amfitiyatro**: Grekçe çepeçevre anlamına gelen “amphi” ve tiyatro anlamına gelen “theater” kelimelerinden türemiştir. Ortasında “arena” adı verilen bir açık alan ile bu alanı çepeçevre kuşatan oturma sıralarından oluşmuş, yavarlak ya da elips biçimli yapı.
10. **Hipodrom** : Grekçe At anlamına gelen “Hippos” ve koşu-yarış anlamına gelen “Dromos” kelimelerinden oluşmuştur. At ve araba yarışlarının yapıldığı yer demektir.
11. **Odeion** : Grekçe şarkı anlamına gelen “Odhi” kelimesinden türetilmiştir. Konser ve oyunlar için yapılmış özel tiyatrolardır. Büyük tiyatrolardan tek farkı üzerlerinin bazen kapatılmış olması ve onlara göre daha küçük yapıda olmalarıdır. **Örnek: Efes Odeionu, Atina Odeionu.**
12. **Auditorium** : Auditorium : Odeon biçiminde düzenlenmiş , siyasi, felsefi ve bilimsel konuşmaların yapıldığı, konferansların verildiği yapı.Konferans salonu.
13. **Propleia** : Grekçe ön anlamına gelen “pro” ve kapı anlamına gelen “pule” kelimelerinin türetilmesinden “ön-kapı” anlamındadır. Kutsal alanlara girişte genellikle bu kapılar yer almaktadır. **Örnek: Milet, Efes Propleiası.**
14. **Thesauroi (Temenos)** : Devlet hazinelerinin ve tapınağa ait adak eşyalarının saklandığı “Hazine binası”.
15. **Altar** : Tanrılara adanan kurbanların kesilip yakıldığı taş tabla. Önceleri açık havada olan altarlara, sonraları tapınakların içine alınmıştır. **Örnek: Bergama Zeus Altarı.**
16. **Tholos** : Dairesel planlı tapınma yapısı.
17. **Nympheum** : Anıtsal çeşme yapısı. Genellikle nişlerle süslü bir ön cephe ve önündeki havuzdan oluşurdu. **Örnek: Milet Nympheumu.**
18. **Akuadukt** : Greklerde ve özellikle romalılarda, kent dışından su getirmek amacıyla yapılmış su kemeri.

19. **Hamam** : Hamam : Umuma açık yıkanma yapısı. Grekler “Balnea”, Romalılar “Termae” der.
20. **Heroon (Mouseleum)** : Grekçe kahraman anlamındaki “heros” kelimesinden türemiş olup, soylular ve kahramanlar için veya yarı tanrılar için yapılmış anıt mezar demektir. **Örnek: Halikarnassos Mouseleumu.**
21. **Lahit** : Merden yapılmış, içerisine ölü gömülen sanduka.

KLASİK DÖNEM YUNAN TAPINAK MİMARİSİ

Arkeoloji biliminde tapınaklar mimarilerine, özellikle de sütun başlıklarında görülen süslemelere göre sınıflandırılmışlardır. Tapınak yapısında bu denli dikkat çeken ögenin sütunlar olmasının sebebi görsel etkilerinden öte gerçekten de tapınağın dışında kalan en önemli ve büyük parça olan çatıyı taşıyor olmaları ve bu işlevleriyle yatay olan zemin ve çatı arasında dikey bir geçiş sağlayarak tapınağı tamamlamalarıdır.

SÜTUN BAŞLIKLARINA GÖRE YUNAN TAPINAK DÜZENİ

Sütunlar bir yapıya zerafet de katabilmektedir, güçlülük hissi de. İşte bu sebeple, Yunan tapınak mimarisinde sınıflandırma sütun başlıklarına göre yapılmıştır. Düzenler sütun başlarında kullanım olarak ortaya çıkmışsa da bir bütün olarak binaların tamamını içeren sanatsal öğelerdir. Bunlar ortaya çıkış sıralarına göre;

a) Dorik Düzen:

Zaman içinde ilk örneklerini Yunan Anakarasında gördüğümüz en sade düzen olan Dorik Düzendir.

b) İonik Düzen:

Kaynağını Anadolu'dan almıştır. (Ephesos Artemission'u).

c) Korint Düzeni:

Geç dönemlerde ortaya çıkmış sanatsal yönden daha süslü özelliği olan bir düzendir.

Bu ana düzenlerin dışında **Aeolik**, **Toskanik**, ve birçok unsurun beraber kullanıldığı **Kompozit** düzenler de kullanılmıştır.

SÜTUNLARIN DİZİLİŞLERİNE GÖRE YUNAN TAPINAK DÜZENİ

Sütun başlıklarına göre yapılan sınıflandırmanın yanısıra bir diğer sınıflandırma da sütunların dizilişlerine ve içindeki odaların sayı ve şekline göre yapılandır. Genel olarak tapınak ortada tanrı heykelinin yer aldığı naos (sella) adlı dikdörtgen oda, bazen bu büyük odanın önünde ya da arkasında yer alan daha küçük odalar ve bu odaları çevreleyen sütun dizilerinden oluşmaktadır. Sütun dizileri yalnızca bir cephede, karşılıklı iki cephe boyunca, bir dörtgen oluşturacak şekilde veya içiçe iki dörtgen şeklinde olabilir.

Bu sınıflandırmada karşılaşılan başlıca türler şunlardır:

a) Peripteros (Sellanın bir dizi sütunla çevrili olması),

b) Dipteros (Sella duvarının iki sıra sütunla çevrili olması),

c) pseudodipteros (Sella duvarları ile sütunlar arasında ikinci bir sütun sırası girecek şekilde yapılan tapınak).

Sık rastlanmasa da yuvarlak düzenin uygulandığı da olmuştur.

YUNAN MİTOLOJİSİ MİTOLOJİ

Eski Yunanlılar doğadaki herşeyi tanrı olarak görmüşler, etraflarında olan her olayı bir tanrıyla bağdaştırmışlardır. İnsan şeklinde olmalarına rağmen ölümsüz ve insanlardan çok daha güçlü olan bu tanrılar, Yunan mitolojisinin temelini oluştururlar. Asırlar boyunca anlatılagelen ve "mythos" denilen hikâyelerden oluşan Yunan mitolojisinin ana konuları dünyanın, tanrıların ve insanların oluşumu, tanrıların kendi aralarındaki veya insanlarla olan ilişkileri ve Troya Savaşı gibi gerçek olaylardır. Bu gibi gerçek olaylara, ağızdan ağıza anlatılırken çeşitli hayal ürünü hikâyeler eklenmesi sonucu oluşan efsaneler aynı zamanda tarihsel değer de taşırlar.

ZEUS: Gök tanrısı olan Zeus, annesi Rhea'nın yardımıyla babası Kronos'u tahtından indirerek Olympos'a yerleşmiştir. İnsanları ve tanrıları, tiranlar (eski Yunan'da siyasal gücü zorla ele geçiren, onu kötüye kullanan kimse) ve devlere karşı korumuş ve onlara hükmetmiştir. Sık sık hayvan kılığına girip kadınları baştan çıkarır. Birçok sıfatı ve simgesi vardır.

HERA: Analığın yüceliği ve evlilik tanrısı. Kronos ve Rhea'nın kızı olan Hera, kardeşi Zeus'la evlidir. Çoğunlukla kinci, kıskanç ve hırçın bir tanrıça olmasıyla tanınır.

ATHENA: Evleri ve kentleri korur. Babası Zeus'un kafasından, tepeden tırnağa silahlı olarak doğmuştur. Aklın ve zekânın gücünü simgeler. Genellikle silahlı olarak canlandırılır.

APOLLON: Güneş tanrısı olan Apollon, Zeus ve Leto'nun oğludur. Aynı zamanda müzik ve şiir tanrısıdır. Tanrıların en yakışıklısıdır.

- **ARTEMİS:** Av tanrıçası olan Artemis, Apollon'un kız kardeşidir. El değmemişliği, namusu simgeler. Ok ve yay taşır, bir dişi geyik ve köpeklerle dolaşır. Simgesi hilaldir.

HERMES: Zeus ile Maia'nın oğlu olan Hermes yolları ve onların üzerinde seyreden habercileri gezginleri, satıcıları ve gerektiğinde de hırsızları korur. Becerikli ve kurnaz bir tanrıdır. Çift yılanlı büyülü bir değnek taşır.

HEPHAİSTOS: Ateş tanrısıdır. Demircilik ve madencilik ustasıdır. Hera'nın oğludur. Aphrodite ile evlenmiştir. İki ayağı da topal olan Hephaistos, yer altında tanrılara silah yapar.

ARES: Savaş tanrısıdır. Acımasız ve kavgacı bir tanrı olduğu için kimse tarafından sevilmez.

APHRODİTE: Aşk tanrıçasıdır. Hephaistos'un sadık olmayan eşidir. Anadolu'da büyük saygı görmüş, adına kentler ve tapınaklar yapılmıştır. .

DEMETER: Mevsimlerin ve anne sevgisinin tanrıçasıdır. Kronos ve Rhea'nin kızıdır.

POSEİDON: Denizler tanrısıdır. Denizciler iyi bir yolculuk için Poseidon'a yakarırlardı. Zeus'un erkek kardeşidir.

HADES: Ölüler dünyasının ve yeraltının tanrısıdır. Kendisini görünmez yapan bir başlığı vardır.

DİONYSOS: Şarap, sarhoşluk ve bağcılık tanrısı olan Dionysos, Zeus ve Semele'nin oğludur. Simgesi çam ve sarmaşıktır. Genellikle elinde kantharos adı verilen testile canlandırılır.

HESTİA: Ocak tanrıçası, evli kadın ve yeni doğmuş çocukların koruyucusu Hestia, Kronos ve Rhea'nin bakire kızıdır. Onuruna her sitenin prytaneionunda sürekli olarak kutsal ateş yakılırdı.

THYKE: İyi ve kötü talih tanrıçası. Çoğunlukla taç ve elinde bereket boynuzuyla betimlenir.

ASKLEPIOS: Asklepios sağlık ve hekimlik tanrısıdır. Yaygın kanıya göre Apollon ve Nympe (su perisi) Koronis'in oğludur. Genelde elinde yılanlı bir asa ile betimlenir. Zeus tarafından öldürülmüştür.

HYGİEIA: Sağlık tanrıçasıdır. Asklepios'la ilişkilendirilir. Hayvanı yilandır.

HYPNOS: Uyku tanrısıdır. Erebus ve Nyks'in oğludur. Ogulları Morpheos, Icelos ve Phantasos düşleri yaratır. Yaşadığı mağaradan unutkanlık ve kayıtsızlık ırmağı Lethe'nin suları geçer.

NEMESIS: Nyks'in kızıdır. Tanrısal öcü simgeler. Zeus'tan kurtulmak için Kaz'a dönüşmüştür, fakat Zeus da bir Kaz'a dönüşerek Helene ve Dioskurları (Zeus'un delikanlıları) doğurmasına sebep olmuştur.

HYMENAIOS: Evlilik tanrısıdır. Genellikle Apollon ve Kalliope'nin oğlu olduğu kabul edilir.

EROS: Aşkın ve üremenin tanrısıdır. Önceleri genç olarak betimlenen Eros daha sonra Hellenistik dönemde kalpleri ok ile yaralayan kanatlı bir çocuk olarak betimlenmeye başlanmıştır.

PAN: Kırlar, çobanlar ve ormanların tanrısıdır. Keçi ayaklı, sakallı ve boynuzludur. Zevk düşkünü bir tanrıdır. Syrinks (pan flüt) çalar, tepelerde dolaşır ve sürüleri korurdu.

MISIR ARKEOLOJİSİ

Eski Mısır yaklaşık üç binyıl varlığını sürdürdükten sonra, İ.S. 395'te Bizans egemenliği altına girerek Hristiyanlığı ya da Kiptiliği benimsedi ama Hristiyanlar ve Araplar, bu son derece gelişmiş uygarlığın izlerini silemediler. İ.S.VI. yy'da imparator Justinianos, Hristiyan Mısır'ın Philai'deki son Pagan (çok tanrılı Putperest) merkezi olan İsis Tapınağı'nı kapattırınca, dünyanın en eski uygarlığı sayılan bu uygarlığın üstüne bütün kapılar kapanmış oldu.

Daha sonra Fransız Jean-François Champollion'un hiyeroglif yazılarını incelemesi ve dolayısıyla o tarihe kadar karanlıkta kalmış birçok soruya ışık tutması sonucunda Eski Mısır uygarlığıyla ilgili pek çok şey öğrenildi. XIX. yy'a kadar, Mısır tarihi Eski Yunan yazarlarının, özellikle de Herodotos, Sicilyalı Diodoros ve Stranbon'un yazdıklarından öğreniliyordu. Ayrıca Mısırlı rahip Manethon'un Aigyptiake adlı yapıtından da yararlanılıyordu. Manethon bir Mısır tarihi yazmaya girişmiş ve Mısır firavunlarını 31 sülalede toplayarak bir firavunlar listesi yapmaya çalışmıştır. Bu bölümler modern bilimler tarafından her zaman kullanılmıştır.

Günümüzde Eski Mısır bilimi (ejiptoloji) henüz çok yeni bir bilim dalıdır, ama incelediği yazıtlar ve arkeoloji gereçleri o kadar zengin ve o kadar çeşitlidir ki, daha şimdiden Tarihöncesi dönemden Hristiyanlık dönemine kadar Eski Mısır uygarlığının ve tarihinin ana hatları çizilebilir, en özgün yanları belirtilebilir.

İ.Ö. 3000'e doğru, Mısır'ın yazılı tarihinin başladığı sıralarda, uygarlığın bütün öğeleri bir araya toplanmıştı. Ülke Nil'in suladığı bir toprak şeridi üstüne kurulmuştu ve ırmağın taşkın suları ile besleniyordu. Güneş her gün ışıklarıyla çevreye iyilik saçıyor, Afrika kökenli beyaz halk sulama kanallarının bakımıyla uğraşıyor ve huzurunu sağlayan doğal öğelere tapıyordu. Mısır halkı daha tarihsel döneminin başlangıç yıllarında kendine özgü bir dinginlik edinmişti. Bu durum biraz da siyasal sistem, dinsel özellikler, dil ve yazıyı koruma kaygısından kaynaklanıyordu. Eski Mısır yalnızca, şaşmaz ve düzenli bir firavunlar dizisi değil, ama eksiksiz bir uygarlığın serüveni görünümünü taşıyordu. Eski Mısır'da hükümdar ve ülkenin mutlak efendisi Firavun'du. Eski Mısır dilindeki Per-aâ'dan gelen firavun sözcüğü, önceleri krallık sarayını belirtirken, XXII. Sülale döneminde (İ.Ö. 950-İ.Ö. 730) bu sarayın sahibi, yani Mısır kralı da bu adla anılmaya başlanmış, bu anlamıyla sözcük, ilk olarak İbraniler tarafından yaygın olarak kullanılmıştır.

MISIR PİRAMİTLERİ

Mısır piramitleri yeryüzündeki anıt-kabirlerin en eskileri ve en büyükleridir. Piramitler, firavunun mumyası ile hepsi birbirinden değerli eşsiz nitelikteki sanat eserlerini; kral, kraliçe, prens heykellerini ve hazinelerini de içlerinde saklamak için yapılmışlardır.

Keops Piramidi:

Dünyanın yedi harikasından günümüze kadar ulaşan tek eser, Mısır'daki Keops Piramidi'dir. Mısır'ın başkenti Kahire yakınındaki Nil Nehrinin batısında bulunan Giza Yaylasında bulunmaktadır.

Büyük Piramit de denen Keops Piramidi, M.Ö. 2800 yıllarına doğru hüküm süren Mısır'ın 4. Sülale devri hükümdarlarından Keops'un mezarıdır. Keops Piramidinin yüksekliği 138 metredir. Tepeden 10 metre kadar aşınmıştır. Bazıları 10-15 ton ağırlığında olan 2.300.000 adet blok taşın üst üste yığılmasıyla oluşturulmuştur. Bir kenarı 227 metre olan dörtgen tabanı 50.524 metrekairelik bir alanı kaplar. Piramidin iç ortasında, tepeden 100 metre kadar aşağıda ve tabandan 40 metre kadar yukarıda firavunun odası vardır. Firavunun mumyası, hazinesi ve özel eşyası bu odaya konmuştur. Oda 10,5 metre uzunlukta, 5 metre genişlikte ve 6 metre yüksekliktedir. Buraya 50 metrelik bir dehlizden girilir. Biri kraliçeye ait olan iki oda daha vardır.

Tarihçi Herodot'a göre, ağır granit blokları, piramidin üst bölümlerine çıkarmak için 925 metre boyunda, 19 metre genişlikte bir rampa yapılmıştır. Sadece bu rampanın yapılması bile 10 yıl sürmüştür. Bu muazzam mezar, üç ayda bir toplanan 100.000 esirin çalışmasıyla 30 yılda tamamlanmıştır. Daha sonra da Keops'un ve eşinin mumyalanmış cesetleri bu mezara yerleştirilmiştir.

Kefren Piramidi:

Keops piramidinin yanında ondan küçük olan İkinci büyük piramittir. Keops'un kardeşi olan ve O öldükten sonra firavun olan Kefren'e aittir. Kefren Piramidinin taban kenarlarının uzunluğu 216m, yüksekliği 143m'dir.

Mikerinos Piramidi:

M.Ö. 2500'lü yıllarda hüküm süren Mikerinos'a ait bu piramit, Keops ve Kefren piramitlerine göre daha küçüktür. 66m uzunluğundaki piramidin taban kenarlarının uzunluğu 109m'dir .

Bu üç piramit tam bir teknik ustalık ve mühendislik yeteneği başyapıttır. Yerleştirilişi, yapının dev boyutları, kullanılan kireçtaşından yapılan blokların boyut ve ağırlıkları şaşırtıcıdır.

Bu üç piramidin yanında prenseslere ve firavunun en yakın yardımcılara ait mumyaların bulunduğu beş piramit daha vardır.

ZİGGURATLAR

Ziggurat Mezapotamya'ya özgü bir terimdir. Tanrıdağı anlamındadır. İlkçağda Sümerler, Keldanlılar, Babiller ve Asurlular tarafından yapılan, tabandan başlayarak tepeye doğru kat kat yükselen giderek küçülen teraslardan oluşan, zirvesinde bir tapınak bulunan ve yanlarında bir merdiven sistemi yer alan kademeli bir kuledir. Üzeri açık ve dört köşelidirler.

Bu yapılar tarihi metinlerde Ziggurat, Zigura ve Ziggurak gibi çeşitli yazılışlarla görülür. Zigguratların ilk olarak Sümerlerce inşa edildiği düşünesi yaygındır.

Mezapotamya halklarının en önemli faaliyetleri tapınakları Tanrıya ithaf etmeleridir. Sadece Antropolojik değil, edebi içerikli kalıntılara dayanarak da Sümerler'den önce başlamak kaydıyla Mezapotamya düşünce tarzına aydınlık

getiren tez şudur: Politik açıdan Sümerlerde şehir devleti sözkonusu idi ve her merkezin bir tanrısı olduğu gibi her tanrının da yeryüzünde kendini temsil eden bir hükümdarı vardı. Bu hükümdarın birinci görevi tanrının evini inşa ettirmektir. Çünkü böylece tanrı onlardan hoşnut kalacak bunun karşılığında da onların o bölgedeki yaşamlarını temin edecek suyu gönderecekti. İşte Orta Asya'dan gelen bu kavimler , yüksek dağları tanrı makamı kabul etmişlerdi ve dağlık olmayan Mezapotamya yöresine gelince bu şekilde yüksek, yapay bir tepe meydana getirerek onu tanrının makamı ve tapınak yeri olarak nitelendirmişlerdir.

Yapay bir tepe görünümündeki zigguratların yapımına ilişkin inançlar tartışmalıdır. Örneğin gökyüzüyle yeri ayıran Hava Tanrısı Enlil'in büyük bir dağ olduğuna ilişkin inanın ziggurat biçimini belirlediği öne sürülmektedir. Çok yıkık olmalarına rağmen mevcut kalıntı ve kabartmalar üzerinde çalışan bazı arkeologlar ise ova yerlilerinin dağda doğup doruklarda yaşadığına inandıkları tanrılar için bir "Tanrı Evi" inşa ederken dağa benzer bir yapıyı tercih ettiklerini düşünmektedirler.